

שמעתא עמיקתא

גליון תמ"ז | פרשת האזינו | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות מצויות ליום הכפורים

עם דינים מיוחדים עקב המצב

הדלקת נרות

הדלקת הנר

יש מקומות שנוהגים להדליק נר בליל יום הכיפורים, ויש מקומות שנהגו שלא להדליק. וכל מקום ינהג כמנהגו. [שו"ע (סי' תרי סעי' א)]. והנוהגים להדליק מברכים על ההדלקה אקב"ו להדליק נר של יוה"כ. [מ"ב (סי' ק)]. והמנהג הפשוט הוא להדליק ולברך. [הי"א (כלל קמד אות ד)]. וע"י כה"ח (אותיות יב טז) שכתב שכן נהגו בכמה מדינות מעדות ספרד. וכן דעת הגר"ש זצ"ל (חי"ג אשרי האיש פכ"א אות א)]. ובמקום שאין מנהג גוון בעיר חדשה ראוי לנהוג כהנהגים להדליק. [מ"ב (סי' ג)], ומ"מ לא יברכו על ההדלקה. [שעה"צ (אות ה)].

השארת אור דלוק

המשאיר אור דלוק (אף במקום שנהגו שלא להדליק), עליו להדליקו בחדר ששוכב שם. ונוהגים להקל להניחה על השלחן ולא בחדר, מ"מ יש להחמיר. [מ"ב (סי' ה)]. ועיי"ש שאכן כשאשתו אינה טורחיה שבלא"ה בדיל מינה יש להקל כשמדליק בשולחן ולא בחדר]. ומ"מ במקום שנהגו להדליק, נראה שבודאי צריך להדליק אף בחדר זה. [שעה"צ (אות ד)].

מי שאינו נשוי

אף אלו שאינם נשואים כגון בחורים, בחורות, גרושות ואלמנות, נהגו להדליק בברכה ואפילו הם כמה במקום אחד. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פכ"א אות א)].

בתי כנסיות ושאר מקומות

מדליקים נר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים וע"י החולים. [שו"ע (שם סעי' ג)]. ובמקומות אלו מדליקים בלא ברכה. [מ"ב (סי' ח) ע"פ הב"ח והפרי"ח. וכתב בשעה"צ (אות ו) דמשמע לכאורה מדבריהם דקאי על הכל דהיינו, על גבי החולים גם כן, ולדידי צ"ע, דלכאורה גם שם שייך שלום בית, שאותן המשמשין לפניו יראו מה להביא לפניו, עיי"ש]. ובבתי הכנסיות נוהגים להרבות בנרות. [שו"ע (סי' תרי סעי' ד)].

נר הכריא

יש נוהגים שכל איש, גדול או קטן, מדליקין לו נר (ונוהגים להדליקו בבית), כי התורה שקרויה נר נגמרת ביוה"כ (כלומר משה רבינו ע"ה ירד עם לוחות שניות). [רמ"א (שם ד), מ"א (סי' ק) ומהצ"ח (שם)]. וע"י עוד טעם בזה במ"א (שם). וע"י במט"א (סי' תרג אות ח). וכן הוא בב"ח (אותיות כד וכו'). וכתב הא"ף למגן (סי' תרג סי' יח) שכן המנהג. [ואין לעשות נר לאשה. [מ"ב (סי' ח) דאשה לאו בת תורה היא]. ואם מדליק נר נשמה כמבואר בסמוך דלוי בנר א' בלבד. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פכ"א אות ב)].

נר נשמה

מדליקים נר נשמה לאביו ולאמו שמתו. [רמ"א (שם)]. ובנר א' די לשניהם. [מ"ב (סי' יב) ע"פ משמעות הרמ"א. וצ"ח שם להא"ר (אות ד) שהעיר ע"ז].

כבו הנרות

אם כבו נרות אלו ביום הכיפורים, אין לומר לאינו יהודי שיחזור וידליקם. [רמ"א (שם)]. ואף אם הכבויים רוצה להדליק מעצמו צריך למחות בידו מאחר שהוא בשביל ישראל. [מ"ב (סי' יג) וע"י בשעה"צ (אות י)]. ומ"מ מי שכבה נרו ביום כיפור, יחזור וידליקו במוצאי יום כיפור, ואל יכבנו עוד, אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה במוצאי יום הכיפורים נרו, לא הוא ולא אחר. [רמ"א (שם)]. ויש להסתפק אם דברי הרמ"א קאי גם על נר נשמה אר ק על נר עבור החיים (נר הבית). שו"י במרח"ל דסק"ן (קו"א סי' ה ס"ק פד) שמתפק בזה. ובערוה"ש (אות א) כתב שנראה דקאי רק על נר שעושים עבור החיים].

יום הכפורים

חמש עינויים

ביוה"כ יש איסור מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמי"ה. [שו"ע (סי' תריא סעי' א)].

מה"ת או מדרבנן

אין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה. [שו"ע (שם)]. ושאר עינויים אין בהם אלא איסורא בלבד, יש אומרים שהם מן התורה וי"א שאינן אלא מדרבנן (ונפק"מ במקום ספק). ולמעשה ראוי להחמיר. [מ"ב (שם ס"ק ג)].

איסור אכילה ושתייה

שיעור אכילה

האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה חייב, והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שווה לכל אדם. [שו"ע (סי' תריב סעי' א)]. ובפחות מכשיעור א"ע"פ שאין בזה חיוב, מכל מקום יש איסור מן התורה. [שו"ע (שם סעי' ה) ומ"ב (סי' יא)].

שיעור ככותבת

שיעור ככותבת הוא, דבר מאכל בנפח של כשני שליש של ביצה בינונית עם קליפתה, דהיינו כשלושים סמ"ק. [שש"כ (פליט) אותיות יט - כ] ואור לציון (חי"ד פט"ו אות ה). וע"י בחזו"א (אוי"ח סי' ק ס"ק ה)]. ובשעת הצורך ניתן להקל שהוא כארבעים סמ"ק. [הגר"מ קליין שליט"א (עטורי מרדכי פכ"ו אות ט)].

להתחשב באויר שבמאכל

מודדים המאכל בלי להתחשב עם האויר שבתוכו. [מ"ב (סי' רי"ב) ועיי"ש (שם)]. ומכל מקום יש להבדיל בין חללי אויר הניכרים במאכל שאינן מצטרפים לשיעור, לבין חללי אויר שאינן ניכרים במאכל שהדיון הוא שמצטרפים לשיעור. [מ"ב (סי' תפ"ג) ושעה"צ (שם אות ז) לענין שיעור אכילה לענין אכילת מצה. וע"י במהר"ם שיק (אוי"ח סי' רטו ורסד). דעת הגר"ש זצ"ל (משנה באהל עמ"ק) שכן הדיון לענין יוה"כ, משום ששיעור ככותבת הוא בכלל השיעורים שנמסרו מהלכה למשה מסיני, וע"כ אין לחלק בו כמו שרצה חלק הגר"ש זצ"ל בסמוך]. ויש מצדדים שלענין יוה"כ שתלוי ביתובי דעתה, צריכים צריכה עצמו יהיה ככותבת, ועל כן יש למעך את האוכל לגמרי ואין לחשב את האוירים כלל. [הגר"ש זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב סי' ו עמי תשכ) ושש"כ (פליט הגה עא). וע"י משי"ב במנחת אשר קונטרס דיני חולה (סי' ט)].

ערב יום הכפורים

מצות אכילה

מצוה לאכול ולשתות בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה. [שו"ע (סי' תרד סעי' א) ומ"ב (סי' א)]. ויש לאדם למעט בלימודו כדי לאכול ולשתות. [מ"ב (שם ס"ק א)]. ואסור להתענות אפילו תענית חלום. [רמ"א (שם)]. וע"י במ"ב (סי' ק) שכתב דאם מתירא לנפשו ורוצה להתענות, יתענה עד סעודה המפסקת, דודאי מן הדיון סגי כשיאכל פ"א. ואם אינו מתענה היום כלל טוב שיתענה איהו יום אחר יוה"כ].

מי שפטור מהתענית

יש אומרים שהמצוה מוטלת אף על מי שפטור מהתענית (ולענין נשים יעויין בסמוך). ע"י בהעמק שאלה (שאלתא קסז אות יב), בכת"ס (סי' קיב ד"ה ומד) ובא"ח (אוי"ח סי' צ סד"ה אף אד). ע"י עוד בשמעתא עמיקתא גליון קט"ו].

נשים

גם נשים בכלל מצוה זו, אלא שאם לא תתענה משום חולי פטורה, כי על יקר שאנו מחייבין לאשה הוא משום שצריכה להתענות למחר. [כת"ס (סי' קיב) וכה"ח (סי' תרד אות ה)]. וכן נראה סתימת דברי המ"ב שנשים בכלל מצוה זו שהרי לא חילק בדבר. דלא כהרע"א (סי' טז) שמסתפק אם נשים בכלל מצוה זו. וע"י עוד במקראי קדש (נשים נוראים סי' לו) שאם אוכלת ביוה"כ פחות מכשיעור שפיר נחשבת מתענה ועליה לאכול בעיוה"כ. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קט"ו].

אכילת מאכלים קלים

בערב יום הכיפורים אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלא. [שו"ע (סי' תרס סעי' ד)].

דברים המהממים את הגוף

אין אוכלים דברים המהממים את הגוף, שלא יבא לידי קרי. [רמ"א (סי' תרס סעי' ד)]. כגון בשמים וכרכום (שקורין זאפרין) ויין טוב. וזה אינו אסור כ"א בסעודה המפסקת. [מ"ב (סי' טז)]. כמו כן אין לאכול מאכלי חלב חמים כי מרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגין לאכול. [רמ"א (סי' תרס סעי' ד), פמ"ג (א"א סי' ו) ומ"ב (סי' יח)]. וה"ה דיש לזהר משום וביצים שהם ג"כ מרבים זרע. [מ"ב (סי' יח) וע"י בסי' ר"פ סי' א' שכתב דדוקא שומים צלויים מרבים זרע. ושכן עדישים מבושלים מרבים זרע א"י חם מלוחים]. חלב המעורב בתבשיל או טי"א עם חלב יש מקום להקל כי החלב בטל ברוב. [מ"ב (שם) ע"פ הפמ"ג (שם)].

שאר מאכלים

לא יאכל שומשומין מפני שמעלה גרה ואם אכל הרבה לא ישים אצבעו בפיו להקיא ביוה"כ שמא יבלע קצת מן הקיאה. כמו כן לא ישתכר בסעודה המפסקת ולא יאכל בשחרית וכ"ש בסעודת המפסקת. [מ"ב (סי' יח)]. וי"א שיש לאכול מאכלי דגים בסעודת שחרית, אבל לא בסעודת המפסקת. [מט"א (סי' תרד אות יח) וסי' תרס אות א] וקש"י (סי' קלא אות יב)]. וי"א שדוקא דגים חמים אין לאכול בסעודה מפסקת אבל קרים אם אינם מלוחים לית לן בה. [א"ף למגן (סי' תרס ס"ק ב)].

ממתי יש להזהר

דברים המרבים זרע כגון מאכלי חלב היה ראוי להיות נזהר שלא לאכול כל היום אכן העולם נוהגין לאכול בשחרית. [רמ"א (סי' תרס סעי' ד) ומ"ב (סי' טז)]. ועיקר טעם המנהג משום שהם מאכלים קלים, אכן בסעודה מפסקת נהגו לאכול בשר שהיא עיקר הסעודה, ודוקא בשר עוף, ויש שנהגו לאכול בשר עוף בשחרית. [מ"ב (סי' טז)].

קבלת תענית ושאר עינויים

קיבל עליו התענית

אם קיבל עליו התענית אינו רשאי לאכול. [שו"ע (סי' תרס סעי' ג)]. ואסור גם ברחיצה וסיכה ובפרט במלאכה. [מ"ב (סי' ג)].

קיבל בלב

אם קיבל התענית רק בלב י"א שאינה קבלה, אלא צריך להוציאו בשפתיו. [רמ"א (סי' תקנ) וסי' תרס סעי' ד)]. וי"א שאף בלב הוא קבלה. ואסור אז כל מה שאסור ביוה"כ חוץ מנעילת הסנדל דמותר דהוי כאלו התנה בפירוש חוץ מזה (דהרי אנו רואין שאינו חולץ מנעליו, ועל כן הוא כאילו התנה). [מ"ב (סי' תקנ ס"ק ב) ושעה"צ (אות ג)]. ומ"מ רשאי להתנות שאינו מקבל עליו אלא איסור אכילה בלבד. [הגר"מ זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמ"ק קד)].

גמר בדעתו שלא לאכול

אם לא קיבל בלבו להתענות אפי' בלב אלא שגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום, ומ"מ נכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד ביה"ש. [מ"ב (סי' ב)].

זמן קבלת התענית

הקבלה מועילה רק מפלג המנחה ואילך אבל אם קיבל עליו חובת היום מקודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום. אולם אם קיבל על עצמו סתם שלא לאכול עוד מועילה קבלתו, מחצות היום ואילך, אכן בזה אינו אסור רק באכילה ולא ברחיצה ובמלאכה. [מ"ב (סי' יד) ושעה"צ (אות כ)].

הפסיק אכילתו מבעוד יום

אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול, יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית. [שו"ע (סי' תרס סעי' ג)]. ויש שכתבו שהמנהג שלאחר שאכל אסור לאכול כי בזה שמפסיק הוי כאילו קיבל בפה. ולכן לצאת דעה זו נכון שקודם בהמ"ז יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עדיין התענית, ועכ"פ יחשוב בלבו כזה. [מ"ב (סי' יב)].

בין ברכת שהחיינו

אם בירך ברכת שהחיינו של כניסת היום מקבל עליו קדושת היום ואסור לו לאכול. [מ"ב (סי' תריט ס"ק ד)].

אוכל הנשאַר בין השיניים או בין החניכיים

אוכל הדבוק בין השיניים אינו מצטרף לשיעור ככותבת. [נתיס'ס (אוי"ח סי' קכז ד"ה תו צ"ע)].
ואוכל הדבוק בין החניכיים (המודבק בחיכו שגרונו נהנה בו ומעניו ולא נהנים בו, רש"י חולין קג:).
יש אומרים שאינו מצטרף לשיעור ככותבת, כיון שלענין יוה"כ התורה אסרה הנאת מעיים דוקא. [נתיס'ס (אוי"ח סי' קכז ד"ה תו צ"ע)].
ויש אומרים שמצטרף, שאף לענין יוה"כ התורה אסרה הנאת גרון. [אור שמה (שביע'פ'ב הי"ד) ואחיעוז (חי'ג סי' סא)].
ועי' עוד בזה במהר"ם ש"ק (סי' רטג), בכתיס'ס (אוי"ח סי' קיז), בבית שערים (סי' רצט), במני"ח (מצוה שיג) ועוד].

צירוף אכילה לשיעור

כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שעל הבשר וציר שעל ירק. [שו"ע (סי' תריב

סעי' א)].
ועי' עוד בסמוך.

צירוף אכילה ושתיה

אכילה ושתיה אינן מצטרפות לשיעור שלם. [שו"ע (סי' תריב סעי' ג)], אף כשאוכל ושתיה בבת אחת. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פלי"ט הגה' פז), ועיי"ש שמסתפק לגבי מקצת המשקה שנבלע בתוך האוכל שבפיו האם מצטרף].
אולם השורה פתו ביין או במים, מצטרף היין או המים לפת. כיון שהמשקה בא להכשיר האוכל, וכל דבר שבא להכשיר האוכל חשוב כאוכל. [מ"ב (שם ס"ק ד)].
ועי' מה שביאר בהו"ב בגמשת אברהם (סי' תריב ס"ק ד עמי תש"ס)].

זמן צירוף האכילה

אכל, וחזר ואכל, אם יש מתחלת אכילה אשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפים ואם לאו, אין מצטרפים. [שו"ע (סי' תריב סעי' ג)].

שיעור אכילה פרם

שיעור אכילת פרס, יש אומרים שהוא שיהיו זמן של אכילת ד' ביצים, ויש אומרים ג' ביצים (ושחוקות). [שו"ע (סי' תריב סעי' ז)].
ולענין הלכה כל שהוא שאל תורה הלך אחרי המחמיר, וכל שהוא בשל דבריהם הלך אחריו המלך. [מ"ב (סי' תריב ס"ח)].

השיעור לפי דקות

שיעור אכילת ד' ביצים, יש אומרים שהוא תשע דקות (מסוף האכילה האי' לתחילת האכילה הני', ועי' בזה בסמוך).
ויש להחמיר כשיטה זו. ובאופן שאי אפשר לו להמתין תשע דקות, ישתדל להאריך זמן ההפסקה עד כמה שיעיל.
ובכל מקרה ישתדל שתהיה ההפסקה לפחות שתיה דקות, ולא אחד לפי מצב בריאותו. [עיי' בתח"ס (חי'ו סי' טז סי' כג), במ"ב (סי' תריח ס"ק כא), בשש"כ (שם אות יט) ובגשמת אברהם (סי' תריב ס"ק ו עמי תשיט)].
ועי' עוד במהר"ם ש"ק (אוי"ח סי' רטג) בקצרה:
המרחשת (חי"א סי' יד אות ו ואת ח) פסק שהוא 3 דק'.
האג"מ (אוי"ח חי"ד סי' א) כתב שאם החולה מצטער להמתין 9 דק' ימתין 4 דק' ותצי'.
ומכל מקום מסתבר כמתחשת שבספר דקות שהוא 4 דק'.
ומהגרשו"א זצ"ל (הלכ"כ ש"פ"ה הגה' 26) פסק שבמידת הצורך יש להקל עד 5 או 4 דק'.
והכה"ח (סי' תריח אות מט) כתב שאם אינו יכול להמתין 9 דק' ימתין 7 דק'].

החתיבת זמן השתייה בין אכילה לאכילה

החתיבת לאכול פחות פחות מכשיעור, ועליו להמתין בין אכילה לאכילה תשע דק' (או פחות מכן אם א"א לו, כמבואר לעיל) מסוף האכילה הראשונה לתחלת האכילה השניה וחוזר חלילה לפי כמות האוכל שהוא דוקא.
ועי' בהערה. [מ"ב (סי' תריח ס"ק יט וס"ק כא).
אלה דעי' בשש"כ שתמה שהרי במ"ב (סי' תעה סי' ב) ובחזו"א (אוי"ח סי' לט ס"ק יח) מבואר שמשערים שיעור זמן האכילה מתחלת האכילה.
כל הוא בבחי' (סי' תריב סי' י ד"ה אס) לענין שיהיה בשקט שהוא 4.
ועיי"ש שכתב אדולי כוונתו שלא יבוא לאכול חלק מן השיעור בדקה השמינית או התשיעית וישוב ויאכל פחות מכשיעור מיד לאחר סוף ט' דק' כי הרי זה מצטרף.
ועי' בגשמת אברהם (סי' תריב ס"ק ו עמי תש"ס)].

תחילת השיעור מהלעיכה או מהבליעה

יש אומרים שלענין יוה"כ שיעור אכילת פרס מתחיל ממשעת תחילת הפה (ולא משעת הלעיכה) כי דעת החתם סופר שדוקא הנאת מעיים אסורה בה ולא הנאת גרון (והנאת מעיים מתחיל מיד אחרי הלביעה עוד לפני הקיבה).
ובשבט הלוי (חי"ט סי' קעג).
ועי' באור לציון (חי"ג פט"ו אות ב) שנקט לענין אכילת כוית מצה שמונח זמון כבלעי'ה].
אלא דתעין לעיל שיש חולקים וסוברים שאף ביוה"כ יש איסור בהנאת גרון ואם ין להתחיל משעת הלעיכה.

אוכלים שריסקם ועשה מהם משקה

משקים היוצאים מפירות הכולמים לאכילה, וכן אוכלים שריסקם ועשה מהם משקה, חייבים על שתייתם מן התורה ככל שאר משקין. [הגרשו"א זצ"ל (שם מנח"ש ק' סי' מה אות א).
דלא כהר"ש קלוגר (שנות חיים סי' לט) שרצה לומר שאם המחה את האוכל ועשה ממנו משקה, או משקה מפרץ שעמד לאכילה, אין חייבים עליו מה"ת, עיי"ש טעמו.
ועי' בספר החיים (סי' תפט) ובשד"ח (מעי' יוה"כ סי' ג אות כג)].

שיעור השתיה

שיעור שתייה האסורה

השותה ביום הכיפורים מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), חייב.
ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו.
ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שיסלקנו לצד א' בפיו ויראה כמלא לוגמיו, והוא פחות מרביעית באדם ביוניג'.
וכל המשקים מצטרפים לכשיעור. [שו"ע (סי' תריב סעי' ט)].
ואף בפחות מכשיעור יש איסור כי חצי שיעור אסור מה"ת.
איך משערים

כיוון שקשה למדוד השיעור של מלא לוגמיו, יש למלאות את כל הפה במים ככל יכולתו והצפי מזה הוא דסיג א פחות ממלא לוגמיו. [הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב ס"ק ט עמי תשכד)].
וכי"כ בספר שיעורי תורה (סי' ג ס"ק 2).
ועי' בבחי' (סי' רעא ד"ה והוא רואה) וחזו"א (אוי"ח סי' ט ס"ק טז).
ודעת הגר"ניג זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ו יתרה לב ע"ה מקב) שיעור משאל לוגמיו הוא תלוי לפי מה שהוא אדם דבטן עם השיניים שלו, כמה משקה נכנס, ולכן אין חילוק אם נקטרו או נפלו לו השיניים, תמיד משערין כאילו היו לו שיניים באופן טבעי.
וה"ה אדם שעקרו לו את השיניים, ועשו לו או לא עשו לו שיניים ותותבת, תמיד משערים כאילו היו שיניים בריאות טבעיות].

השיעור כסמ"ק

הסכמת הפוסקים שעד 40 סמ"ק נוזלים (או 40 גרם מים), הוא בודאי פחות מכשיעור אצל אדם ביוניג' (ולא אם כן מדובר באדם קטן באישה, כגון בחור בר מצוה וכדומה שייחבן שמלוא לוגמיו של קטן יותר משיעור זה.
ובכן להיפך, אצל אדם גדול באיברו, מלא לוגמיו גדול יותר משיעור זה).
שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות כג)].
[שתיה לשיעורין כ-40 סמ"ק כל עשר דקות, יתין כמעט שישה ליטרים ליממה, ובדרך כלל אין צורך בכמות כה גדולה, ועיין להלן].

זמן צירוף השתייה

אם שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפים לכשיעור, ואם לאו, אין מצטרפים. [שו"ע (סי' תריב סעי' ז) בדיעה הראשונה בסתם].
ויש אומרים ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות. [שו"ע (שם בשם י"א)].
ויש להחמיר ששיעור השתיה מצטרף בזמן של כדי אכילת פרס.
לעי' במ"ב (סי"ק א) שמשום שמעם שהעיקר כדעה הראשונה, אבל הפ"ח (אוי"ח סי' תריב) כתבו שהעיקר כדעה השניה, ע"כ.
ומבואר שיש להחמיר בדרך].
ועל כן השותה בשעורים ישתה פחות ממלא לוגמיו, וימתין אחרי כל שתיה ושתיה זמן של תשע דקות, או לפחות זמן המפורט לעיל (לענין שיעור של אכילת פרס), ואם לאו ידן לחולה בשתייה כזו, על כל פנים ישתה כל פעם פחות ממלוא לוגמיו, וימתין זמן מה, ושוב ישתה פחות ממלוא לוגמיו. [שש"כ (פלי"ט אות כב)].

שיעור כרי שתיית רביעית (למקלוין לעיל)

מבואר לעיל שיש סוברים שםאם מתחילת שתיה הראשונה עד סוף שתיה האחרונה שהה שיתיה מכלדי שתיית רביעית, אין מצטרף לכשיעור (ואין צריך בין שתיה לשתיה שיעור מה של כדי אכילת פרס).
וסתם שתיית רביעית משערים כדרך שתיית בני אדם, שאינו ושותה בבת אחת כי אם בשתי פעמים. [שעה"צ (סי' רי אות יא).
ועי' באור לציון (חי"ב פ"יז אות יד)].

שותה רביעית על ידי קש

השותה רביעית על ידי קש ולא שוהה בשתייתו, נחשב שותה בבת אחת וחייב לכל הדעות.
[עי' באור לציון (חי"ב פ"יז אות י ביהגה) ושם מיירי לענין ברכת הנהנין וה"ה לענינו.
ועיי"ש ש"מ"מ המוצץ פרי אין במשך המציצה שיעור שתיית רביעית].

משקה הם

אין חילוק בשיהיו הזמן בין שתייה חמה או קרה. [הגר"שי"א זצ"ל (הל' חג בחג פכ"ב הגה' 25)].

מה בכלל אוכל ומה בכלל משקה

כל דבר שהוא מאכל ואוכלו על ידי לעיסה (דהיינו פעולה של אכילה), שיעורו בככותבת, ושתייתו בודאי אכילת פרס כמבואר לעיל.
וכל של פנולה מאכל אבל אוכלו על ידי גמיעה, ולא על ידי לעיסה, שיעורו בככותבת, ושתייתו כדי שתיית רביעית או כדי אכילת פרס כמבואר לעיל.
[נשמת אברהם (שם עמי תשכב)].
ועי' בתורת היולדת (פ"ב"ב מאות ג)].
ויש מסתפקים לענין נוזלים שנקרשו במקצת (כגון שמנת, גלידה וכדו') אם דינם כאוכלין או כמשקין לענין יוה"כ.
שהרי צורת נכנסת לפה היא על ידי כף כדור (אכילה, ואילו פעולת בליעתן היא בלא לעיסה אלא על ידי שנימוחים בפה מאליהן שהוא דרך שתייה.
[הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם שם עמי תשכב)].
ועי' בספר וזאת הברכה (פ"ה אות א) שחיבא מ"ח פוסקי זמנינו בזה בנוגע לברכה אחרונה].

אכילה שלא כדרכה

איסורי אכילה שבתורה אינם אסורים אלא כשאוכלם בדרך אכילה, אבל אכילה שלא כדרכה אינה אסורה מה"ת ומותרת לחולה שאין בו סכנה, ויש להחמיר בה לאדם בריא.

[רמב"ם (יסה"ת פ"ה הי"ח), וכן פסק בש"ך (יו"ד סי' קנה ס"ק יז) דכל שאין דרך אכילה שרי לחולה שאב"ס.
וכן מבואר במ"ב (סי' תסו ס"ק א).
ועיי"ש בש"ך שכתב שאדם בריא יזהר מזה ומשמע דאף לבריא מותר מעיקר הדין.
וכן נקט בשו"ת מהר"י"ח הלוי (חי"א סי' נב) בדיעת הש"ך.
ובשבט הלוי (חי"ג ססי' קלה) מבואר שהלכה כהש"ך אלא דראוי להחמיר כי יש חולקים עליו.
ועי' בשד"ח (מע' כ כלל כב ד"ה ועוד הרי הרש"ך וכו').]
וכן הדין לענין אכילה ביוה"כ שמתרת לצורך חולה שאין בו סכנה.
[נתיס'ס (אוי"ח סי' קא) משום שבאכילה כזו אין משום יתובי דעתא.
וכן דעת האג"מ (חי"ג חי'ג ססי' צא), הגרשו"א זצ"ל (הלכ"כ"ש מועדים פ"ה אות ח ובהגה 42), האור לציון (פט"ו אות ח), וכן הלויניג דמוכח מהמב"ל (סי' תריב ד"ה אכל), והאר"ק בזה בשד"ח (מע' יוה"כ סי' ג ס"ק ח).
דלא כהשאג"א (סי' עז) שיצא לחדש דביה"כ אכילה שלא כדרכה אסורה מה"ת ד"לא תענה" תניב].

גדר חולה שאב"ס שהותר לו אכילה שלא כדרכה

גדר חולה שאב"ס החתיר אכילה שלא כדרכה, או חולה שנפל מחמת חלוי למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אף על פי שלא נפל למשכב.
[כמו שמצינו בח"י שבת בשו"ע וברמ"א ש"י בכ"ח סעי' י"ז.
וכן נקט באור לציון (חי"ג פ"ח בהגה אות ב ד"ה ובגדה).
ועי' במנח"ש (ק' סי' י אות ג) שדן בזה, ולמעשה דמוכח מהמב"ל (סי' תריב ד"ה אכל), והאר"ק בזה בשד"ח (מע' יוה"כ פירו' להמנע מאכילה שלא כדרכה

אכילה שלא כדרכה התורה כשאי אפשר בדרך היתר.
לעי' ברמ"א (ססי' קנה) ובמ"ב (סי' תסו ססי"ק א) ושעני"ש (סי' א) ועל כל כשנתיי' יש להעדיף לכחולה לקיחת תרופות ע"י נרות דרך פי הטבעת על לקיחת תרופות דרך הפה (ועי' להלן דיניי לקיחת תרופות ביוה"כ).
[כפי דין הגרות דומה לדין אכילה דרך זונדה שמבואר להלן שאינה בכלל אכילה כלל, ואפי' עדיפא מינה.
וכן דעת הגרשו"א זצ"ל (הלכ"כ"ש יומי נוראים פ"ה הגה' 43) שעדיף נר מאכילה שלא כדרכה.
ומ"מ היא זה אלא חומרא בלבמא כי בליעת תרופות קילא טפי מאכילת איסור שלא כדרכו, כי יש בה הרבה צדדים להקל, אכילה שלא כדרכה, מאכל אינו ראוי לאכילה, אינו מכוון לאכילה והוא פחות מכשיעור].

גדר אכילה שלא כדרכה

גדר של אכילה שלא כדרכה, היינו כגון שעירבב במאכל דבר מר.
לעי' ברמב"ם (יסה"ת פ"ה הי"ח) ובחזו"א (אוי"ח סי' קטז ססי"ק ז ד"ה שם הי"ב)].
וכן אם עוטף אותו בדברר שאינו ראוי לאכילה כגון ילני וכדו'.
[שו"ע (סי' תעה סעי' א) ובמשנה למלך (מא"א פ"י"ד הי"א"ג) שבכ"הג' לאו דרך אכילה היא].

זונתה אינפוזיה ונרות

כלל לנוזלים או מאכל דרך זונדה (לציוור המוביל מאכל תוך הקיבה) אינו בכלל אכילה ככלל תל הדעות ועדיף מאכילה שלא כדרכה.
[ואחיעוז (חי"ג סי' סא), ועיי"ש שכת' דאפילו למה שחידש החת"ס (אוי"ח סי' קכז) שאכילה ביוה"כ תלויה בהנאת מעיו, מ"מ זהו דוקא באוכל דרך הגרון, אבל שלא בדרך אכילת הגרון, דלא הוי עלה שם אכילה כלל, ל"ש בזה שום חיוב מה שמכנס תוך מעיו.
ואף לפי השאג"א הני"ל שס"ל"ש שלא בעיני משקה אכילה ביוה"כ, זהו דוקא באוכל דרך הגרון, אבל שלא בדרך אכילת הגרון כו"ע יודו שאין בה איסור.
ואף א"א לחת"ס הנאת גורנו נמי בעינינו, מכלל הנאת בזה המני"ח (מצוה שני אות ב) בדענין הנאת גרון אלא שלא מהני הנאת גרון לבד.
ואף להשאג"א הני"ל דס"ל דחייב ביוה"ח שלא כדרך אכילתן, משום דלא כתב בה"ה אכילה, ע"כ בעינין ביוה"כ"פ הנאת גרון ובלו גרון אינו חייב על הנאת מעיו גרידא.
ע"כ.
אולם ע"י בעמק ברכה (עמי קכז) שכתב שיעולם אין הדבר תלוי באכילה אלא בבטול העינוי, ועי' בקובץ הערות (סי' עז אות ג)].
וקי"ו אינפוזיה [ששה"ר אין הנוזלים הולכים אלא דרך הדם] ונרות דרך הדם] הטבעת שאינם בכלל אכילה.
[אג"מ (חי"ד ססי' קבא)].
ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].

מאכל שאינו ראוי לאכילה

י"א שאכילת דבר שאינו ראוי לאכילה ביוה"כ אין בו איסור כלל.
[ראב"י"ה (סי' תתסא הובא במדרכ"י תענית סי' תרכז) וכן פסק הטור (סי' תריג)].
ויש אוסרים מדרבנן.
לעי' בב"י (שם) שהביא שהמר"ם נראה דלא כהראב"י"ה],
וכן לעיקר.
לעי' בשו"ע שהשמיט דברי הראב"י"ה.
וכן פסקו הפ"ח"ם (שם ס"ק ז), המ"ב (ס"ק טז) והכה"ח (אות כז)].
ויש להזהר בזה אף בפחות מכשיעור.
[מ"ב (שם) ומשמע שמעיקר הדין שרי עכ"פ"פ בשעת הדחק.
ועי' בהר צבי (יו"ד סי' צז ד"ה ולעומת) ובמקראי קדש (ימים נוראים עמי' קצג) שמיקל לגמרי בחצי שיעור דבבר שאינו ראוי לאכילה כיון שלא חוי לאצטרופי].

מעט האוסרים

הטעם של האוסרים אכילת מאכלים שלא ראויים הוא כי באופן זה יש קצת יישוב הדעת.
[כן משמע בראב"י"ה (שם) ובט"ו"ס סי' תרי"ב (ס"ק ח).
ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].
ועי' עוד בשבט הלוי (חי"י סי' פט) שבמקום שבולע שלא לשם אכילה קיל טפי.
ועי' בזה להלן לענין לקיחת תרופות ביוה"כ].

דברים המותרים והאסורים לבלוע

אוכל הנשאַר דבוק בשיניים מערב יוה"כ

לפני תחילת הצום יש לנקות האוכל המוכב בשיניים, שלא יבוא לגרוננו בצום.
ולפי בדרך איש חי (נב אות ח) שכתב כן לענין חפץ בערב פסח.
ועי' עוד בחקר הלכה (חי"ב אות ח ס"ק כז) ובשיבול עבדי (חי"ה או"ח סי' ט) ועי' באריכות בשמעתא עמיקתא גליון קי"ז].
ועיין בסמוך לענין אוכל הדבוק בין החניכיים.

בליעת רוק

מותר לבלוע רוק, כיון שאין כוונתו כלל לשתיה.
אבל אם כוונתו לשתיה אסור.
[מ"ב (סי' תקסו ס"ק ג)].
ומ"מ כל זה ברוק שאגולו בפיו, אבל כל זמן שאינו מגלגלו בפיו מותר בכל גוונא.
[הגר"שי"א זצ"ל (הלכות חג בחג פכ"ב אות כ בהגה)].
ויש אומרים שאין איסור כלל לבלוע רוק.

[חזו"א (דנינים והנהגות פ"כ אות ט).
וכן בתורה לשמה (שאלה קנד) כתב שכיון שהוא דבר מועט ואינו ראוי לאכילה אין לחוש.
ושו"מ"ש שכך צדד בארץ צבי (פרומר חי"א סי' כח).
ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].

גלולות ותרופות

לקיחת תרופות (זורת שהיקת סממנים)

ביוה"כ אסור לקחת תרופות משום גזירת סממנים פרט לחולה פרט לחולה (ק"ויו חלולה שבי"ס שיבואר דינו להלן) שהותר עבורו לקיחת תרופות בשבת ויו"ט.
לעי' שו"ע (סי' שכב סעי' יז סי' תצו סעי' ג) ומ"ב (שם)].
וחולה שאב"ס היינו חולה שנפל מחמת חלוי למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך דינו כנפל למשכב.
[שו"ע (רמ"א) (סי' שכב סעי' יז)].

המשך טיפול

אדם בריא החי"ב להמשיך לקיחת תרופות לפי פקודת רופא כדי שלא יחלה במחלה שאין בה סכנה, מותר לו לקחת תרופות בשבת ויוה"כ (כפי שיבואר להלן).
[שש"כ (פלי"ד אות יז)].

לקיחת תרופה למנוע חולי או הקאות בצום

אדם בריא שיועז שאם יסכיכו גדול שאם לא יקח תרופה וכדו' יהיו לו הקאות וכדו' שיגרמו לו לשבור את הצום, רשאי לקחתה ע"מ למנוע החשש.
[כפי הרי מותר לקחת תרופות ע"י למנוע חולי.
ועוד כי עדיף לעבור על איסור קל של חשש גורת שחיקת סממנין מודאי איסור תורה חמור (עי' מש"כ להלן לענין להתחבר לאינפוזיה ע"מ למנוע אכילה ביוה"כ).
ועי' באג"מ (חי"ד סי' קבא) שכת' שבמקום שיש רק אומדנא של ההופאים שרן תעורר למנוע הקאות יש לאסור משום איסור שחיקת סממנים, אא"כ יש לו צער שלא ויכל לצום שבאופן זה יש להתיר].

לקיחת גלולות ותרופות בצום

מותר לקחת גלולות שאין להם טעם ערב ביוה"כ (ללא אמצעות מים, כמבואר להלן), כשיש צורך בכך, אפילו לאדם שאינו חולה, וכגון הצריך לקחת תרופה להמשך טיפול. נגי' במקורות דלהלן. ולענין גורת שחיקת סממנים בלקיחת התרופות טיפול ביוה"כ, הנה דעת החו"מ (ארחות רבינו ח"א סוף מיני קנה) שכל שהתחיל לקחת התרופה לפני שבת או יו"ט, מותר להמשיך לקחתה בשבת ויו"ט ואין בזה משום גורת שחיקת סממנים. וכן דעת הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' מ אות ב) והגרני"ק זצ"ל (ח"ד עמ' קננ ועמ' נ). אולם דעת המהרש"ם (דעת תורה שע"י לו ד"ה ועי'), האג"מ (או"ח ח"ג סי' נג) ועוד להחמיר בזה.

ודעת הגרש"א זצ"ל (שש"כ פלי"ד הגה ע') שאם כבר התחיל לקחת וההפסקה תגרום לו נזק, או שהרפואה היא רב רבי יומים וצריפם אינה מוכרח להיות שבת ביניהם, מותר. **וכן הסובל במאבד ראש חזק במשך הצום ומחמתו נחלש כל גופו רשאי לבלוע משכך צאינים וכדו' להוריד הכאב.**
[דבין שמתשל כל גופו בכלל חולה שאבי"ס הוא ורשאי לקחת תרופות ע"מ להתרפאות, וכמבואר בשריע' בסי' שכ"ח, וכן הביא בשש"כ (פלי"ד אות ג). וכן פסק הגרני"ק זצ"ל (חוט שני פי"ט ס"יק מד אות יא עמ' קסה) לענין צום יוה"כ למי שסובל מסחרחורת או כאבי ראש וזקים]. ובכל אלו במקום שאפשר עדיף יותר לקבל את התרופה על ידי פתילה (נר). וע"י באג"מ (ח"ד סוף קאב) ובנשמת אברהם (סי' תריב ס"יק ז עמ' תשכג).

תרופות שיש להם טעם ערב לחיך

ההיתר הנוכר לענין לקיחת תרופות וגלולות הוא דוקא כשאין להם טעם ערב. אמנם אם הוא חולה שאין בו סכנה היקוק לקחת תרופות שיש להם טעם ערב, עליו לערב דבר מר וכדו' (באופן שאינו פוגם אם התרופה) עד שלא ירגיש המתיקות שבהם. (אולם אין להתיר למי שאינו חולה, לשתות משקה גמום לצורך לקיחת גלולות ותרופות.) [ע"י לקמן].

לקיחת גלולות ותרופות באמצעות משקה

אין היתר לבלוע תרופות עם מים, ועל כן יש לבלעם לבדם או על ידי בליעת רוק. (אלא שיש תרופות מסוימות שעלולות להזיק אם לוקחים אותם על קיבה ריקה או ללא אמצעות מים. ויש לברר הדבר בטרם מועד.)

וחולה שאין בו סכנה הותר לתרופה, אף כי יכול לבלועה ללא מים (או שאסור לו לקחת את התרופה על קיבה ריקה), בשעת הדחק יש להתיר לבלוע התרופה על ידי שיערב במים דבר מר מאוד עד שאין בהן הנאה לחיך כלל לו ולרוב בני אדם, כגון קפה שחור חזק (ללא סוכר) או תה חזק (ללא סוכר) וכדו' (ובמקום האפשר ישתדל שיהיה פחות משיעור.)

[הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש מועדים פ"א אות ח ובתנה), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פ"ב אות כג) והאור לציון (שם) וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קני"ה]. כמו כן ניתן להמיס התרופה עצמה בקצת מים באופן שהמים הופך להיות מר מחמת התרופה (וזה בתנאי שהמים לא פוגעים ביעלות התרופה). ומי"מ אם דבר אפשרי ככתחלה עדיף לקבל את התרופה על ידי פתילה (נר). [ע"י לעיל המקורות.

וע"י עוד בשמעתא עמיקתא גליון קני"ה].

דיני אכילה לקטנים

האכלת קטן

קטנים מותרים באכילה ביוה"כ. [שו"ע (סי' תרטז)]. ומותר אף להאכילם בידים. [מ"א (סי' שמג ס"ק ג וסי' רסט ס"ק א), ח"י"א (כלל סו אות ז), מ"ב (סי' תרטז ס"ק א) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ד עמ' ש"יה). וע"י עוד במ"א (סי' תרטז ס"ק ב), במ"ב (סי' תרטז ס"ק ה ושע"צ ס"ק ט), במנ"ח (מצוה שג) בהחלקת יואב (ח"א סי' א)].

תענית שעות

קטן וקטנה הבריאים, בני ט"ו שנים שלמות, או כחושים בני י"ד וי"ח. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי בי"ד בעה"ק י-ט]. ויש להקטנת השעות. כגון אם היו רגילים לאכול בשעה מסוימת מאכילין אותם כשעה לאחר מכן או יותר, לפי כוחם. [שריע' (שם סעי' ב)].

קטן שהוא פחות מכן תשע

קטן שהוא פחות מכן תשע אין מענין אותו ביוה"כ אפילו בתענית שעות, כדי שלא יבא לדידו שסכנה. [שריע' (שם סעי' ב) ומ"ב (סי' ק"ד)]. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו, מוחין בידו. [רמ"א (שם)].

כן י"א שנים כשהשלמת צום יום הכפורים

יש אומרים שכן י"א שנה, או זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצוות. [שו"ע (שם)]. ויש אומרים שאינן צריכין להשלים מדרבנן כלל (חוץ מתענית שעות).

[רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ח)]. ויש לסמוך עליהם בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות. [רמ"א (שם)]. ולמעשה בזמן הזה מחמת חולשה שירדה לעולם, המנהג להקל שלא להשלים

התענית עד שיכנסו בעול מצוות. [ע"י במ"ב (ס"ק ח) שכתב שמה שאין מודקדקין בזה"י להתענות שום תינוק בשנת י"ב, משום דבזה"י ירדה חולשת העולם ומן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריא לזה, אא"כ ידוע שהוא בריא וחזק לסבול. ומהאי"ר משמע שאפי' בשנת י"ג אין נוהגין להתענות כל זמן שלא השלים שנת י"ג, ע"כ. ודעת הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש יוה"כ פי"ז אות יד והנה כז) שבזמננו אין הקטנים משלימין תעניתם עד הגיעם למצוות (אפילו בתענית הסמוכה ליום הגיעם למצוות)].

כת י"ב ובן י"ג שנים

בת י"ב ויום אחד, ובן י"ג ויום אחד, שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל מצות ומשלימין מן התורה, אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם ואינן משלימין ולא מדברי סופרים. [שו"ע (שם)]. וביאר המ"ב (ס"ק א) דהא דלא חיי' במא הביא שתי שערות בזמנו ונשרו כיון שבא לכלל שנים יום בזה השש' דאין, תירצו הפוסקים דמיייר משלם י"ג שנים שלו ביוה"כ גופא ובדקו אותו כולו יומא ולא הביא סימנים]. ואפילו הם רכים וכחושים (ואין להם סכנה לצום), צריכים להשלים כי חוששים שנשרו השערות. [רמ"א (שם). וע"י במ"ב (ס"ק יב) שהרמ"א מיירי באופן שהגדיל לפניו או שהקדוהו].

הצרכות יום הכפורים בברכת המזון

קטן המברך ברכת מעין שלש או ברכת המזון על אכילתו ביום הכפורים, אף על פי שגדול האוכל מחמת פקוח נפש צריך להזכיר מעין המאורע, מכל מקום יש אומרים שלא מחנכים הקטנים בזה. [הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש יוה"כ פי"ו הגה 58)].

חולה שיש בו סכנה

מידע כללית בלבד

בשעת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה

חיובו בצום

חולה שיש בו סכנה פטור מלצום. [שו"ע (סי' תריח)]. ואף אם אין סכנה מיידית אלא הדבר עלול לגרום סכנה אף בעוד זמן ארוך ואפילו עלול לקרב את פטירתו במעט פטור. [שבת שבתון (אות כד) וחשו"ק חמד (יומא פז) במש הרב מבירסק זצ"ל וע"פ המ"ב (סי' של סק י), עיי"ש]. **עבר ניתוח פנימי עם הרדמה כללית**

חולה שעבר לפני יום הכפורים ניתוח פנימי עם הרדמה כללית, תוך שלשה ימים מאכילין אותו כמו שמצינו לענין יולדת (ע"י לעיל), אלא שהדמ' להקל בזה שסתמא א"א כשיש בזה סכנה כל שהוא. [קונטרס מנחת אשר (דיני חולה ביוה"כ סי' ב אות ז). וע"י באור לציון (ח"ג פכ"ט אות ו ובתה ע)]. ופעמים שאחר ניתוח קשה, עד שלשה חדשים אחר הניתוח פטורים מהצום, והכל לפי הענין ולפי הוראת הרופא המטפל ומורה הוראה. [כנס בנושא רפואה והלכה שע"י בית דין של הגר"ש ואגור זצ"ל. וע"י בספר שבת שבתון (עמ' צג ואת כ)]. **מוטל על מינטמו ואין רופא שיחווה דעתו**

אדם המוטל במטה ואינו יכול לירד ממהה ואין רופא שיחווה דעתו דינו כחולה שיש בו סכנה ומאכילים אותו. [ערוה"ש (סי' תריח אות א). וע"י בשערים מצוינים בהלכה (כלל קלג אות י)].

חולה שיש בו סכנה ואין הצום מזיק לו

חולה שיש בו סכנה, והאכילה ביוה"כ אינה מוסיפה לרפואתו והתענית אינה מזיקה לו, צריך לאכול על כל פנים בשיעורים. [בש"ט הלוי (ח"י סי' צב), עיי"ש טעמו].

חום גבוה

מי שיש לו חום גבוה, מניעת מאכל או משקה עלולה לסכן אותו, ועל כן יש להאכילו, אלא שבדרך כלל די לו בשיעורין. והכל לפי הענין. [נש"י"כ (פלי"ט אות ז). ובארחות רבינו (ח"ב עמ' רט) בשם הגרני"ק בשם החו"מא שהורה לחולה עם 39 מעלות לשתות בלילה ובין הורה הגרני"ק זצ"ל לחולה שהיה לו יותר מ-38.5 מעלות חום. ודעת הגרש"א זצ"ל (שש"כ פל"ב הגה ל) לענין חיולו שבת לצורך פקוי"נ שעל חום גבוה חום הגוה שממחילין עליו את השבת. וע"י עוד בשבט הלוי (ח"ג סי' לו ד"ה ומש"כ) ובארחות שבת (פ"כ הגה סד). וכתב בחוט שני (ח"ד עמ' קפה) שהכל לפי הענין]. ויש להבדיל בין א"א החום היה מלפני הצום, שהחשש להתייבשות הוא גבוה יותר, לבין אם החום הגיע בסוף הצום, שלפעמים החשש להתייבשות קטן יותר, ותלוי בהרגשת החולה, אך אם מרגיש שמתקרב למצב של התייבשות חייב לשתות. וכל זה בחום ללא מחלת רקע או סימפטומים אחרים, שאם של עליו לשתות מיד. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי בי"ד בעה"ק י-ט].

קשישים

קשישים בדרך כלל אינם רשאים לצום כי יש לחוש שע"י צום יאבדו האיזון ויבואו לדיד נפילה מסוכנת. והכל לפי המצב הגופני והרפואי. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי בי"ד בעה"ק י-ט. וע"י בתשובות הגאונים – שערי תשובה סי' שכ"ה שהובא שזקן חלש שהיה מתענה ואחר שעבר עליו רבו של יום בתענית בא לדיד חלישות בענין שחושש לסכנה מאכילין אותו אפי' ביוה"כ ולא שבקי לה דימות וגמרנן מההיא עוברת דהריחה כו', עיי"ש].

חולה קרונה

חולה קרונה המרגיש טוב אף אם יש לו תסמינים קלים (אפי' ניטל ממנו חוש הטעם) חייב לצום. אם יש לו תסמינים קשים כקוצר נשימה, חום גבוה, חולשה יתירא וכדו' אוכל ושותה לפי הצורך, ומי"מ אם אפשר יעשה כן לשיעורין. וכי"ז אם אינו בקבוצת סיכון, אבל אם הוא בקבוצת סיכון כגון שסובל ממחלות רקע, לחץ דם גבוה וכדו', ישתה לשיעורין אף אם יוש לו בו תסמינים קלים. ומי שחולה קשה אף אם אינו בקבוצת סיכון עליו לאכול ולשתות לפי הצורך. [ע"י רופאים. וכן פסק הגר"א וי"ט שליט"א (א"מ נוראים בעידן הקורונה עמ' כ)].

התרפא מהקורונה

חולה קורנה שהתרפא לגמרי, בדרך כלל יכול לצום, אא"כ סבל בזמן המחלה מחולשה יתירה שיעול קשה שבאופן זה לפעמים יש לחוש לקריש בריאות, ואם אכן יש לו קורונה יתכן צורך בשתייה לשיעורין. ויש להתייעץ עם רופא בטרם מועד. [ע"פ רופאים].

ע"י שאר סוגי חולים
ע"י משכ"כ בזה בי"ד בקונטרס שמעתא עמיקתא הלכות יוה"כ למעוברות, יולדות וחולים.

חולה הרוצה להחמיר על עצמו

חולה הנצרך לאכול ביוה"כ, אסור לו להחמיר על עצמו, ועליו נאמר "אך את דמכם לנפשתיכם אדרושי". [מ"ב (סי' תריח ס"ה)]. ועיי"ש שבמקום שמאכילין אותו אין צריך כפרה על זה כי אונס רחמנא פטריח].

חובת השתדלות בערב יוה"כ על מנת שיוכל לצום

הנצרך לאכול ביוה"כ, ועל ידי זריקת רפואה בתחיבת מחט בגופו או על ידי לקיחת תרופה יוכל להתענות, אינו חייב לעשות כן כדי להתחייב בצום. [אג"מ (או"ח ח"ג סי' ג) והגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו הגה טז)]. ויש סוברים שעל ידי זריקת רפואה בתחיבת מחט בגופו יש איסור בדבר אף בערב יוה"כ כי חובל בעצמו. [אג"מ (ח"ד סי' קא)]. וכן הדין לענין אינפוזיה (לקבלת נוזלים). ולפי דברי הרופאים עצה זו אינה מומלצת לחולה המאופנץ בבית חולים כי לפעמים יש חשש שעל ידי זה יודדם. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי בי"ד בעה"ק י-ט]. ויש אומרים שבאופן שהחולה אין בו סכנה, אלא שחוששים שאולי יבוא לדיד סכנה, ולדעת הרופאים ניתן לנומנו הסכנה על ידי חיבורו לאינפוזיה (לקבלת נוזלים), ודאי שראוי שיתחבר לאינפוזיה באופן שלא יגרם שום נזק רפואי. [הגרש"א זצ"ל (נשא יוסף ח"ג סי' קמט ד"ה והנה)]. ומכל מקום חולה שיש בו סכנה שבידו לעשות בקל מעשה מערב יוה"כ כדי להתחייב בצום, כגון על ידי בליעת ויטמינים, לכל הדעות ראוי שיעשה כן (והכל לפי הענין). [הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו הגה טז)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קני"ה].

מניעה ממטיפול רפואי לפני יוה"כ ע"מ שיוכל לצום

מותר לפני יוה"כ לבצע טיפול רפואי אפילו כשיש חשש שלא יוכל מחמתו לצום ביוה"כ (כגון טיפול פירון כדושת חשש שלא תוכל לצום מחמת העיבור), אבל אם לאופו ודאי לא יוכל לצום אם ניתן לחישה הטיפול יש לעשות כן. [ע"י בשיע' או"ח סי' רמ"ח פט"א א' וכן בסעי' ד'. וכן יוצא מהצ"מ (חכ"ב סי' צד), וכן פסק בנאות מרדכי (הל' רפואה עמ' יד). וע"י מה שנוגע לכאן בגליון קל"ב].

לשתות או לאכול ביוה"כ לצורך בריקה שלאחר יוה"כ

חולה שיש בו חשש סכנה, צריך לעשות לאחר יוה"כ צילום רנטגן וכדומה לביורר מצבו כדי לדעת את דרכי הרפואה בו, ואין הצילום מניע לתוצאות הרגיוות אלא אם כן ישתה כמות של מים שבביל הצילום (ולא בשביל מחלתו) ביוה"כ, מותר לו לשתות כמה שנצרך שכל זה בכלל פקוח נפש. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני פי"ט אות מד עמ' קסה אות ח)]. ומכל מקום ידקדק לשתות בשיעורים. [קונטרס מנחת אשר (דיני חולה ביוה"כ סי' ג אות ג)].

להתפלל ביחידות ע"מ שיוכל לצום

אדם חלש שקשה לו לצום וללכת לבית הכנסת, מוטב שיצום וישכב במיטה, ואין לו כל היתר לאכול ולשתות אפילו בשיעורים כדי שיהיה לו כח ללכת לבית הכנסת. [נח"ת"ס (ח"ו סי' כג)]. ואף מי שמוותר לו לשתות פחות מכשיעור, מ"מ אף כדי להימנע רק פ"א בלבד משתנה של פחות מכשיעור, עדיף יותר לשכב בבית ולא להתפלל בצבור. [הגרש"א זצ"ל (פלי"ט הגה צז)].

חובת השיבות ידעית אלובת אלו

צריך כל מורה להיות דני"ם אלו שגורים בפניו מבערב יוה"כ כי פעמים אפילו מחמת עיכוב מועט יש משום סכנת נפשות. ואם הוא שאלה שהמורה צריך לעיין הדין ויש שם אחר בקי שיודע להשיב מיד אין חולקים בזה כבוד להרב. [מ"ב (סח' תריח ס"ק כד)].

הנאמנים לקבוע שהחולה צריך לאכול

רופא

רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר שאם לא יאכילו את החולה אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו [שו"ע (סי' תריח סעי' א)], ואפילו אינו אומר ברור שיסתכן רק שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי נותנין לו כי אנו חוששים שאולי יסתכן. [מ"ב (ס"ק ב)]. ואפילו לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה בלבד אכן משערים שאם לא יאכל אפשר שיגברו עליו המחלה ויוכל להיות שיבוא לסכנה. [בה"ל (שם ד"ה חולה שצריך)].

בירור אצל רופא ירא שמים

בזמננו יש כאלו שלכל חולי קל אומרים כשחיתענה יסתכן [תפארי"ו (יומא פ"ח אות כז) הובא בה"מ (ירש סי' תריח)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון לז', על כן לכתחלה עדיף להתייעץ עם רופא שומר תורה ומצוות, אבל אם אין שם רופא שומר מצוות, חייב ללמעו לקולו הרופא אף שאינו שומר תורה ומצות, כי דעתו מחשיבה הדבר כספק פקוח נפש. [הגרש"א זצ"ל (תורת היולדת פי"ג הגה א) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמ' רבג)]. וע"י בזה בשד"ח (מע' יוה"כ סי' ג אות ה) ובא"ף למגן (סי' תריח ס"ק ו)].

דיני אכילה לחולה שיש בו סכנה

חייב האכול רק לפי הצורך

אף אם הותר לו לאכול פעם אחת יותר מכשיעור, מכל מקום על האכילה שהינה אם היה די לו בפחות מכשיעור ואכל כשיעור חייב כרת. לכך צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות, וקשה מאד לשער כן וצריך לזה זריזות ובקיאות. [בה"ל (סי' תריח ד"ה ואם אמדוהו) שם בגין ענין (סי' לד). ומי"מ בכל ספק אם די לו כשיעור זה וכדומה מקילים. [הגרש"א זצ"ל (לכות כז בתא פכ"ו הגה 33) כי יש לצרף להקל בכל כה"ג דעת הסוברים שבמקום פקוי"נ לא נאמר דין שיעורין. וע"י בדברי יציב (או"ח סי' רסג)].

חולה הנצרץ **לשתות האם רשאי אף לאכול**

חולה הנצרץ רק לשתיה על מנת להינצל מחשש סכנה, אסור לו לאכול. [שש"כ (פליט אות ו)].
להקפיד למעט באיכות האוכל
חולה הנצרץ לאכול, אינו חיבל להקפיד למעט באיכות האכילה (כגון שדי לו בלחם אעפ"כ רשאי לאכול בשר שמן). ועיין עוד בסמוך. [התי"ס (ח"ו ססי"ב כג), אור שמח (מא"א פי"ד הי"ד) והגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב ס"ק א עמי תש"ו ד"ה לבב). ועי' בנשמת אברהם סי' תריב ס"ק ו עמי תשכ ד"ה והדב' בשם בעל השש"כ].
ועל כן כשמאכילים חולה ביום הכיפורים, יש לבחור עבורו סוג מזון שיספיק לו כמות מועטת ממנו, ולא יצטרך לאכול כמות גדולה, לדוגמא, אם אפשר להאכיל את החולה דבש או ענבים, ואם יאכל דבש יספיק לו ככותבת, ואם נאכילו ענבים יצטרך לאכול בו כותבות, יש להאכילו דבש, כדי למעט באיסורים. ובימינו אפשר להאכילו "אינשורס" שהוא מזון מרוכז, ומעט ממנו מספיק, יש להאכילו אינשורס. [הגר"י זיכרברטן (חשוךי חמד יומא פג)].

שתיה מתוקה

חולה הנצרץ רק לשתות מים (כגון שיש לו אבן בכליה, ע"י בזה הלף) רשאי לשתות אף חלב עם סוכר או מיץ פירות וכו', ואי"צ לצמצם באיכות השתיה כפי שצריך לעשות בצומות אחרים, משום שיהו"כ יום טוב הוא. [הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב ס"ק א עמי תש"ו ד"ה לבב) ע"פ האור שמח הי"ג]. וי"א שכל זה לענין חולה, אבל במעוברת שאינה חולה אלא צריכה לשתות רק כדי שלא יהיו לו צירים יש להחמיר שתשתה רק מים. [הגרמ"ש קליין שליט"א].

אכילה שלא בדרכה לחולה שיש בו סכנה

חולה שלא די לו בשיעורים, יאכל כדרכו, ואין צריכים לשנות ולהאכילו שלא כדרך אכילה כדי למעט באיסורים. [הגרשו"א זצ"ל (מנח"ש חי"ב סי' נח אות כו), הגר"ש"א זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים עמי' ת"ח הגה 36-37) והגר"י"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמי' רנה ויהו"כ פ"ט עמי' קסה). דלא כהכתי"ס (או"ח סי' קיא) והבנין ציון (סי' לה) שנקטו שבמקום האפשר צריך לערב במאכל או במשקה דבר מר כי באופן א"ס איסור תורה באכילתו (לדעת רוב הפוסקים). והכה"ח (סי' תריב אות כח) כתב שעדיף להאכיל חולה שיש בו סכנה אוכל שאינו רואה ראי לאכילה האסור במאשר להאכילו פחות מבשיעור]. וי"א שאם הוא רק חולה שאין בו סכנה, אלא שחוששים שאם לא יאכל יסתכן, עליו להשתדל לאכול שלא כדרך כגון על ידי עירוב דבר מר. [הגר"ש"א זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים עמי' ת"ח הגה 36-37)].

אכילה לשיעורים

אכילה לשיעורים לחולה שיש בו סכנה

כשמאכילין חולה שיש בו סכנה אם אמדוהו שמספיק לו אכילה או שתיה לשיעורים מאכילין אותו מעט מעט, כדי שלא יצטרך לשיעור. [שו"ע (סי' תרי"ח סעי' ז)]. ודוקא אם ברור הדבר שדי לו בשיעורים, אבל בספק יאכל כדי צרכו כרגיל בכל ימות השנה. [שו"ע נשם סי' ח]. וי"א שחולה שביב"ס אי"צ שיעורים כלל, ולא נאמר דין שיעורין אלא על חולה שאין בו סכנה שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו יכבד עליו החולי ויסתכן. [נצי"ב (על השאלתא קסו אות יז עמי' שז טור א ובמק דבר שא"י לח אות ח). והגר"ח זצ"ל (חי' מרן הגר"ח שבה"ע פי"ב ד"ה והנה אאמרו)].
אולם כבר פשטה ההוראה להחמיר שמאכילים אותו פחות פחות מכשיעור אלא שהוא כבר מוסוכן, ואם די לו בכך. [נ"י שש"כ (פליט' הגה כ), צ"י"א (ח"ו סי' יג אות ב) ובמשנה הלכות (ח"ד סי' עה). וכן דעת הגר"ש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פכ"ו הגה 33). ועי' בנשמת אברהם (סי' תרי"ח ס"ק ב) שהביא שהגר"י אברמסקי זצ"ל היה פוסק כהגר"ח]. ומ"מ מצרפים סברת המקילין אפי' במקום של חשש קטן אחר, כגון אם די לחולה בשיעור זה, או ספק בשיעור עצמו. [הגר"ש"א זצ"ל (ס)].

אם החולה אומר שאין אכילה או שתיה בשיעורים מספיקין לו, מאכילים אותו כרגיל

ביום חול. [שו"ע (סי' תרי"ח סעי' ח)]. ונוהגין שנותנין לפניו מאכל ואומרים לו יהו"כ היום ואם תאכל חושש שיהיה לך סכנה אם לא תאכל כל שיעור בבת אחת אכול בבת אחת ואם לאו תאכל מעט מעט פחות מכשיעור. [מ"ב (סי' ס"ק כד)].

חולה שאין בו סכנה הנצרץ לאכול כדי למנוע סכנה

חולה שאין בו סכנה, ואז אדם שכתע הוא בריא אלא שצריך לאכול כדי למנוע שלא יבוא לידו סכנה, אם די לו בשיעורין לכל הדעות חייב לאכול ולשתות פחות מכשיעור. [עי' מה שכתבנו לעיל לענין חולה שיש בו סכנה שדי לו בשיעורין].

שיעורין מתהלת הצום כדי שלא יודקק ליותר מכשיעור

חולה שאינו יכול לצום כל היום, מוטב שיתחיל לאכול מהבוקר פחות מכשיעור, כיון שאם ימשך לצום בודאי יצטרך אחר כך לאכול שיעור שלם. [בעל המחנה חיים (קול סופר יומא סוף הל' יוה"כ עמי' קד), אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכא ד"ה וגם) והגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תרי"ח ס"ק ב עמי' תשמא). ועי' בשבט הלוי (ח"ז סי' פא). ועי' עוד בשש"כ (שם הגה צב) שהביא דעות הני"ל, והגרשו"א זצ"ל חולק ודעתו שאין עליו לאכול שיעורים אלא ימתין עד שיצטרך לאכול אפילו שיצטרך לאכול שיעור שלם].

להתחבר לאינפוזיה

חולה שנצרץ ביוה"כ עצמו לאכול פחות מכשיעור, והרופאים אומרים שדי לו בהזנה בעירוי (אינפוזיה), יש אומרים שעדיף להאכילו פחות פחות מכשיעור ולא לעבור על איסור תורה של חובל ביוה"כ. ויש אומרים שעדיף לעבור על איסור אחד חמור מלעבור על כמה איסורים קלים. ומכל מקום אם אפשר יש לעשות כך על די כנר. [עי' בזה באג"מ (ח"ד סי' קיא) בשבט הלוי (ח"ז סי' צא) ובתורת היולדת (פ"א"ה הגה יא ד"ה מעשה). ועי' עוד בתורת היולדת שם שהביא דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל שאין בחיבור אינפוזיה בשבת או יו"ט איסור תורה ועל כן עדיף לעשות כך. ועי' עוד בצי"א (ח"ח סי' 6)]. ואף למחמירים אין זה אלא עדיפות ולא חיוב (עיין לעיל בענין האם יש חיוב לעשות מעשה בערב יוה"כ על מנת שיוכל לצום).

מדידת השיעורים

מדידת השיעורים ביוה"כ

מותר למדוד שיעורים אלו גם ביוה"כ, אך טוב לעשות זאת מבעוד יום. [שש"כ (שם אות כא)].
זהירות במדידת השיעורים

יש להעביר שהרבה מוודדים השיעורים באמצעות בקבוקי תינוק וכדו', ויש להיזהר בזה כי מצוי שאין המידות שלהם מדויקות.

ברכות הנהנין לאוכל ושותה בשיעורים

ברכה ראשונה

האוכל או השותה בשיעורים מברך ברכה ראשונה לפני האכילה או השתיה הראשונה, אבל אינו מברך ברכה ראשונה לפני אכילת כל שיעור ושיעור או לפני כל שתיה, אם לא סיח דעתו מהאכילה והשתיה. [שש"כ (פליט' אות כג)].

ברכה אחרונה

האוכל בשיעורים, בסוף האכילה והשתיה יברך ברכה אחרונה, אם אכל שיעור המחייב ברכה אחרונה [והוא כזית בזמן של ביה אכילת פרס (לכל היותר ד' דק'), שאע"פ שאכל לשיעורים, היינו לענין שיעור אכילה ביוה"כ שהיא ככותבת, שהוא יותר מכזית], ובמקום שהוא מסופק אם אכן אכל שיעור מחייב ברכה אחרונה, לא יברך. [שש"כ (פליט' אות כג). ועי' וזאת הברכה (עמי' 8) עוד שיטות לענין שיעור זמן לברכה אחרונה. ולדעת האור לציון המובא שם אם אכל כשיעור תוך שש דקות מברך ברכה אחרונה].

טעם ואכל בשיעור חובטין בכרכה אחרונה

אם טעה ואכל ביוה"כ איסור, כגון שאסור לו לאכול כל שיעור ואכל כשיעור, מברך ברכה אחרונה. [תגר"ח (שם פ"א) (שבת שבתון עמי' שנו בהנה) ע"פ המ"ב (סי' קצ"ו ס"ק ד), ומ"מ אם עשה במזיד דעתו שאינו מברך].

מחלות וסימפטומים בצום

מידע כללית בלבד

כשעת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה

חשכו עיניו מהמת הצום

חשכו עיניו ואינו רואה בהם ומרגיש כהתחלת עלפון, מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. [תורת היולדת (פי"ג הגה יא)].

השתנה מראה פניו

אדם שחלש הרבה, שינוי מראית פניו שהוא כעין התעלפות מתיר להאכילו (ולא צריך שיכחה עיניו). [אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכא ד"ה וגם מסתבר)].

מרגיש חולשה גדולה

אומר שמרגיש חולשה גדולה עד קרוב להתעלפות וצריך לאכול, מאכילים אותו. [אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכא ד"ה וגם מסתבר)].

הניע למצב של התייבשות

מי שהגיע למצב של התייבשות חייב לשתות. סימני התייבשות: יובש ניכר בלשון, סחרחורת ובשלב מאוחר כאבי ראש. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י"ג-ס]. ומצינו עוד סימנים לזה, עינים נופלות למערות. התכווצויות בטן המלווים בכאבים. שלשול מימי ועם היציאה מעורב דם וריר. החולה נושם עמוק עם או בלי חום. העור מתייבש מאד אפשר להבחין זאת כאשר צובטים את העור והעור נשאר עומד ולא מקומט ונופל. אם נראים אחד מסימנים אלו חייבים להשקות מיד את החולה. ואם הוא מקיא צריך להסיעו לבית החולים. [שבת שבתון (עמי' סח)].

שלשול או הקאה הזקים

שלשול או הקאה בצורה חזקה גורם לאיבוד נוזלים, וישנם מצבים של פקוח נפש וצריך לשתות, והכל לפי הענין. [הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מד עמי' קסד אות ב)].

התעלף

מי שהתעלף ביום הכפורים, צריך להשכיב אותו על הגב ולהרים רגליו. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י"ג-ס]. ואם לא ידועה הסיבה של התעלפות, צריך לתת לו לשתות, לאחר שהעורר מעלפוניו כי דינו כנשתנו פניו שמותר לו לאכול. [הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מד עמי' קסד אות א). ועי' בארחות שבת (חי"ב עמי' רמד)]. ומכל מקום יש להבחין בזה שאם הוא אדם צעיר וידוע שהוא בריא יש להמתין קצת, אם מתאושש מיד בדרך כלל אינו צריך לשתות. אולם אם יש לו סחרחורת, או שחזר להתעלף חייב לשתות. אולם אדם זקן או חולה שמתעלף חייב לשתות מיד. (ובכל מצב יש להיזהר ולהתייחס לאופן של הנפילה בשעת העילפון, כי אפשר שזה עצמו יביא לסכנה, וכגון אם קיבל מכה בראש וכדומה). [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י"ג-ס].

מעוברות

מידע כללית בלבד

כשעת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה

מעוברת שהריונה תקין

מעוברות שהריונן תקין, חייבות לצום. [שו"ע (סי' תרי"ז)]. והדין כן אף בזמן הזה שנחלשו הדורות. [הגרשו"א זצ"ל (הל"כ"ש שם פ"ו אות א), הגר"ש ואגנר זצ"ל והצ"י"א (ח"י"ז סי' כ אות ד), משום שגם בזמנינו אין לחוש להפלות עקב הגום. ועי' בנשמת אברהם (סי' תרי"ז ס"ק א) שהביא שגם החשש שההתייבשות עקב הצום ואיבוד דם בזמן הלידה ביוה"כ עלולים לסכן אותה, הוא חשש קטן מאוד, ע"כ. וכי"ז דלא כהגר"י" פשר זצ"ל (הסכמה לפני ברוך הל' ביקור חולים) שנקט שכיום שנחלשו הדורות יש חשש להפלות עקב צעום, ועי"כ צריכין כל הנשים המעוברות עד החדוש הטי' לאכול ביוה"כ"פ פחות מכשיעור].

הצלה של עובר

מחללים שבת או יוה"כ אפילו בספק הצלה של עובר. [גר"י (סי' שו ק"י"א אות א) דלא כהנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא א אות ח ושאלתא קסו אות טו). וכן צידד מדיליה בתשובות והנהגות (חי"ב סי' קפב). וכתבנו מזה בס"ד" בשמעתא עמיקתא גליון שי"ח. שוי"מ שכן פסק נמי בנאות מרדכי (הלכות רפואה עמי' יז)].

תוך מ' יום

מעוברת הצריכה לאכול כדי שלא לסכן את עצמה מחמת ההריון, או כדי להציל העובר, עליה לעשות כן אף תוך מ' יום מהריון. [שבט הלוי (עמי' ס"ה)]. ועי' במי"ב (סי' תרי"ז שע"ה"ז אות א)]. ועל כן אישה שעברה החזרת עוברים וכדו' וידוע שעדיין לא היה השרשה מ"מ אם צריכה לאכול לצורך ההריון, עליה לעשות כן. [כן יוצא מדברי הרמב"ן (תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה). וכן פסק ע"פ דברי נבאות מרדכי (הלכות רפואה עמי' יב) והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון שי"ח].

מרבלת מהקאה

מעוברת בשלשה חדשים הראשונים, שכיח מאד שמקיאה ואינה יכולה לאכול ולשתות, ואם יש חשש להתייבשות יש לה לשתות, ואם די לה תשתה בשיעורים. [הגרמ"ש קליין שליט"א. וכי"כ הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמי' קסו) שמעוברת שהקיאה הרבה ביוה"כ וסובלת מחולשה גדולה או מחוסר נוזלים מותר לה לשתות ואם צריכה יכולה אף לאכול]. ואף לאחר ג' חדשים הראשונים אם מקיאה הרבה, תשתה וגם תאכל. [הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מה עמי' קסו)].

לא מרגישה בטוב

מעוברת שעדיין לא מרגישה צירים, אלא שהחלה להרגיש מאוד לא טוב תתחיל לשתות פחות פחות מכשיעור. [הגרשו"א זצ"ל (נשמי"א סי' תרי"ז ס"ק א ד"ה הדברים)]. כמו כן אם מתעוררת בלילה כמה פעמים מחמת רעבון והרגשה של חוסר אוכל. וכן אם יש לה התקף פתאומי של רעבון תאכל לשיעורים. [ע"פ רופאים מומחים וגדולי פוסקי זמננו].

מרגישה לחץ פתאומי

אם מרגישה בסוף העיבור לחץ פתאומי כבד כלפי מטה (ולא לחץ דמיוני), וכאילו העובר חפץ לצאת (הרגשה זו יכולה להיות בלי צירים), צריכה לשתות מיד ללא שיעורים. [נאות מרדכי (הלכות רפואה עמי' ב)].

הפילה אחר צום

מעוברת שהפילה שתי פעמים בעבר מחמת תענית, אינה צריכה לצום. [מהר"ש" (דעת תורה סי' תרי"ז סעי' א) כי בספק פק"ו חיישינן לרבי שבשתי פעמים הוי חזקה. וכן הביאו בתורת היולדת (פי"ג אות ד)].

עברה הפלות הזרות

אם הפילה פעמיים מחודש חמישי ואילך, ולא ידוע את סיבת ההפלה, אף אם לא היו אחר צום תשתה לשיעורין. [הגרמ"ש קליין שליט"א (קונטרס עיטורי' מרדכי פכ"ח אות ה) מאחר שהחזקה אצלה שהרחם חלש ואינו מחזיק את העובר יש לחוש להפלה מחמת הצום]. ואם הפילה שלש פעמים, יש לחוש שהצום יגרום להפלה נוספת. [נאות מרדכי (הל' רפואה עמי' ח)].

הרופא הושש שהצום יגרום לה להפיל

אם הרופא חושש שהצום עלול לגרום לה להפלה, צריכה לאכול גם אם לא הפילה קודם, אמנם די ליה בשיעורים. [הגרשו"א זצ"ל (אוצר חברתי ח"א עמי' טו)].

היו לה צירים מוקדמים אחר צום

מעוברת ששתי פעמים בעבר על ידי תענית אחוזה צירים מוקדמים, אפרם שאין עליה לצום אלא תשתה (ותאכל) בשיעורים. [תורת היולדת (פי"ג הגה יב)].

היתה לה לידה מוקדמת מהמת התייבשות

אם בהריון ראשון היתה לה לידה מוקדמת, ויש רגלים לדבר שהתחילו הצירים מפני ההתייבשות, אם כן תבחר בשאשה זו יש רגישות להתייבשות וללידה מוקדמת, ועל כן יש חשש שהיא מהמיעוט שעל ידי התייבשות נגרם להן לידה מוקדמת, ויכולה להקל אף בהריון שני. [הגרמ"ש קליין שליט"א].

רגילה ללדת לפני תום תקופת ההריון

אשה הרגילה ללדת לפני תום תקופת ההריון גם אם אינה מרגישה צירים, תתייעץ עם מורה הוראה ועם רופא כדי לקבוע את חובתה בצום. ומכל מקום אם בהריון ראשון נתברר על ידי רופאים שיש לה סיבה מסוימת הגורמת ללידה מוקדמת, אף שאין הסיבה מחמת הצום, מכל מקום כיון שהצום מוסיף סיבה ללידה מוקדמת הוי בגדר ספק פיקוח נפש ואינה מתענה ביוה"כ. (הגר"ש קליין שליט"א).

לא מרגישה תנועות העובר

אם הפסיקה להרגיש תנועות העובר לפי הרגילות אצלה בהריון זה, עליה לשכב על צד שמאל בנוחות במשך זמן (כשעה) אם עדיין לא מרגישה תנועות העובר יש לנסוע לבית חולים. ותשתה קודם דבר מתוק, אולי עי"ז יתעוררו התנועות. והכל לפי הענין. (עי'רופאים וגדולי פוסקי זמנינו. ויש צליון שלפעמים העובר ישן 2-3 שעות ברציפות ויתכן שלא ירגישו תנועות בזמן זה. וכמו כן יש צליון שאחרי תיתכן 32 שעות ירדה תנועות העובר. ועי' בתורת היולדת (מד' חדשה פניג' אות ח)).

היו לה צירים מוקדמים בהריון זה

אשה בהריון זה הויו לה צירים מוקדמים עקב התייבשות ואופזזה וטופלה, תשתה במשך היום בין א' וחצי לב' ליטר בשיעורים. (כנס רפואה והלכה שעי"א מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב).
אחזזה צירים במשך הצום

א. מתחילת החודש הרביעי, עד השבוע השלושים ושבע להריון, יש חשש ללידה צפלי, או שהעובר נחשב פג ויש סכנה לילדתו. על כן במקרה שיש צירים סדירים ארבעה גפלים, בשעה (כי מצוי צירים לא סדירים בשבוע 33-32 באופן רגיל), קיימת חובה לאשה לשתות 2-כ ליטר נוזלים בתכיפות, ואחר כך להמשיך על כל פנים בשיעורים כדי להפסיק את תהליך הלידה. (בכל זה יש להתייחס להפלות קודמות עקב צירים מוקדמים וצריך זהירות יתירה). (הגר"ש ואזנר זצ"ל (שערי ימים הנוראים שער ז פ"ט עמי שעב אות טו) והגר"ש זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מה עמי קסז)).

ב. מהשבוע השלושים ושבע מבחינה רפואית העובר יוצא מכלל פג ועל כן בדרך כלל אין סכנה אם התכווצויות יכניסו את האישה ללידה. מ"מ דעת הגר"ש ואזנר זצ"ל שבמצב של התכווצויות וצירים על האשה לשתות כרגיל עד השבוע השלושים ותשע. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב. והנה הריון בריא ותקין ראוי שיסתיים משבוע שלשים ותשע (39) ואיך לחל לפני כן. דבר זה מאפשר למח היילוד ולכל אבריו החיוניים להתפתח ולהבשיל טרם לידתו. ע"פ תוצאות מחקר שנעשה נמצא כי יילודים בשבוע שלשים ושש – שלשים ושמונה (36-38) מתקשים בהמשך בלימודים ומתממדים יותר עם בעיות קשב וריכוז. כמו כן יילודים משבוע שלושים ותשע (39) ואיך יש להם פחות בעיות בתפקוד נשימתי ואלו הנולדים לפני כן. (עי"פ אחד מחשובי הרופאים בחקת ילודים ופגים במעייני השועה במכתב לגר"ש קליין שליט"א בשנת ע"ח).

ג. החל מהשבוע ה-39 אין צורך לשתות. (הגר"ש ואזנר זצ"ל (שם) והגר"ש זצ"ל (שם)). במקום שלא ידוע בודאי שהגיעה לשבוע 39, אם מרגישה צירים סדירים כעלה ללדה לשתות מים חשש פקוח נפש של העובר. (הגר"ש קליין זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מה עמי קסז)). ועיויין להלך לענין מעורבת שעברה ליתור בריאטרי.

ואף אחר השבוע ה-39 אם היא צמאה מאוד או חלושה, וקיים חשש שתגיע לאיבוד נוזלים או שלא יהיה לה כח ללדת, מותר לה לשתות פחות מכשיעור, ואם יש צורך אף ללא שיעורים. (תורת היולדת פ"ג אות ו'). ובכל המינים האלו שרשאית לשתות, אינה צריכה להתעבר לאינפוזיה, כיון שהיא בכלל חולה שיש בה חשש. (הגר"ש קליין זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מה עמי קסז)). ועי' עוד לקמן לענין חובה להתעבר לאינפוזיה).

תאומים – שלישייה

בהריון רב עוברי, אם ההריון תקין, י"א שבשלשת החדשים הראשונים בדרך כלל אין חשש יותר מהריון רגיל. ובחודש הרביעי תתייעץ עם רופא לפי מצבה. (הגר"מ"ש קליין שליט"א ע"פ רופאים). אולם החל מהחודש החמישי בשלישיה, תשתה שתיה ממותקת לשיעורים למנוע לידה מוקדמת. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב). ובאופן שיכולה לצום, מכל מקום אם מתחיל איזה פעולה רחמית במשך הצום עליה להפסיק לצום. (הגר"ש קליין שליט"א). ובתאומים יש להוזהר בהתאם למצב הרפואי של האשה והעובר. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב. ובדרך זה הובא בשערי ימים הנוראים (שער ז פ"ט עמי שעב אות טו). אולם ש"י שאף בהריון תאומים יש חשש להפכל בלב מצב ועל כן צריך לשתות לשיעורין. (עי"פ רופאים). ומ"מ באופן שיכולה לצום ע"פ הוראת רופא, אם מתחיל איזה פעולה רחמית במשך הצום עליה להפסיק לצום. (הגר"מ"ש קליין שליט"א).

סכרת בהריון

סכרת בהריון מסוכנת מאד, וחוסר איזון של האם יכולה להביא למות העובר. וע"כ יש להתנייע עם רופא אם יכולה לצום. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב).

חום בהריון

חום בהריון מהוה סכנה, כיוון שיכול לגרום ללידה מוקדמת. חום מעל 38.4 מעלות ודאי נחשב חום גבוה ומחייב שתיה רגילה. כשיש חום בסביבות 38 יש להתנייע עם רופא, (ובמקרים רבים על המצב מספיק בשיעורים). (שם).

עצות ללפני הצום לאישה מעוברת

מערב הצום בטי תשרי (כ"ב"ב שעות לפני הצום) יש לשתות כ-3 ליטרים נוזלים במשך היום, כשי שתכנס לצום כשאין לה שום חוסר נוזלים. (כדי למנוע התייבשות הגורמת להתכווצות של הרחם). [תורת היולדת פ"ג אות ז)].
וטוב להרבות בשתיה יומיים קודם הצום. (ש"ש"י (פלט אות א) ע"פ רופאים).
במשך שעות הצום עליה להימנע מפעילות מאמצת, להישאר במקום קריר במצב של מנוחה, ולא לשהות שעות רבות בבחי"נ. (תורת היולדת (ש)).

יולדות

מידע כללית בלבד – בעודת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה יולדת תוך שלשה ימים

יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל. (שו"ע (סי' תריז סעי ז)). ואף אם מרגישה שיכולה לצום אינה רשאית להחמיר על עצמה, וחיבת לאכול ולשתות. [תורת היולדת (פני"א הגה יב). ועי' בשבועות והנהוגת (ח"ב ס"י רפג)]. ולענין להאכילה כדרכה או בשיעורים יש להבדיל בשלש אופנים:
א. אם אומרת צריכה אין או שהרופא אומר שצריכה אוכלת כדרכה. (עי' שו"ע ב"ב תריח סעי א וחו').
ב. אם אמרה "איני צריכה לאכול", מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור. (מ"ב ס"י ק"י).
ג. אם אמרה איני צריכה, וכמו כן לא אמרה שצריכה, דעת המ"ב (ס"ק י) שמאכילים אותה כדרכה. ודעת הכה"ח (שם אות יט) שיש להאכילה פחות פחות מכשיעור. (עי' במ"ב יש שם גם בדיש מפורין להאכילי שיעורים אף כשלא אמרה שאינה צריכה. וההוראה להקל בה. ודעת הגרש"א זצ"ל (שש"כ פל"ב הגה מג) שאם הרופא אומר שדי לה בפחות פחות מכשיעור והאכילה יותר מכשיעור מיותרת לגמרי מסתבר שתאכל פחות פחות מכשיעור).

יולדת מושלשה עד שבעה

משלשה עד שבעה, לא אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה. (שו"ע (שם). ומשמע שכל שאמרה 'צריכה אני' ד', ולא צריכה לומר 'צריכה אני ואם לאו אני אסתנין'. וכן הביא בתורת היולדת (פ"ג הגה ג). וי"א שבאופן זה מאכילין אותה פחות פחות מכשיעור. (מ"ב ס"י יא) בשם הגרי"ז). ומה שצריכה לומר 'צריכה אני', היינו כשהרופאים אומרים שאינה צריכה לאכול, אבל כשאיני שום ישיאמר שאינה צריכה, אז אפילו שתוקת ואינה אומרת כלום, או שאומרת שאינה יודעת אם היא צריכה, מאכילים אותה, ומסתבר שמאכלין אותה פחות פחות מכשיעור. (מ"ב (שם ס"ק יא) ושער המצוין (סי' תריז ס"ק טו). ועייניש במ"ב ב"ש כן אף בדעת השו"ע. וכ"כ השבט הלוי (ח"ה ס"י סח)). (ועי' לעיל כללי השיעורים). ומ"מ אם היא אומרת שצריכה או שהרופא אומר כן מאכילין אותה לפי שיעורים. (כן יוצא מהפוסקים הנ"ל. וכ"כ השש"כ (פלי"ט אות יג)).

משבעה ואילך

מיום שביעי ואילך הרי היא ככל אדם. (שו"ע (שם). אפילו אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער לידה אין מאכילין אותה, אבל אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת שהבכיד עמי החולי, מאכילין אותה כדרך שמאכילים כל חולה שאומר צריך אני. (מ"ב ס"ק ס"א). אלא שמוזכרים ב"א. אם תחלה שהיום הוא יוה"כ, שאפשר ששכחה, אבל אחר שהודיעוה שהיום יוה"כ אם היא מבקשת לאכול אין צריך לדקדק עליה יותר. (מ"ב (סי' תריח ס"ק ח)).

יולדת על ידי ניתוח קיסרי

יולדת לאחר ניתוח קיסרי, תוך ג' ימים לא תתענה כלל. [תורת היולדת (פני"א אות ז)]. משלשה עד שבעה ימים, תשתה לשיעורים, ותאכל לשיעורים לפי הצורך. לאחר שבעה ימים מהניתוח, אם פעולת המעיים סדירה, ואין זיהומים וחום, יכולה לצום. אך מאחר שניתוח קיסרי כרוך באובדן דם רב, הדבר תלוי לפי מצבה, שאם האשה אנמית ומסוחררת ויש לה סימפטומים של חוסר דם, צריכה להמתין יותר משבעה ימים. ועל כן יש להתייעץ עם רופא (ולרוב מספיק שתיה מתוקה [או גם אכילה] בשיעורים). (עי"פ רופאים ממוחים).

מפלת לאחר מ' יום

מפלת לאחר מ' יום דינה כיוולדת. (בה"ל (סי' תריז סעי ז ד"ה יולדת) וכה"ח (סי' של אות ב). ועי' בשד"ח (מע' והי"כ ס"י ג ד"ה ידע)). ואף אם אמרה תוך שלשה ימים שאינה צריכה לאכול מאכילין אותה כדין יולדת. (בה"ל (שם) ע"פ השד"ח (שם סוף אות א), דלא כדעת קדושים הובא במהרש"ם (דעת תורה ססי' תריז) שמחמיר בכה"נ).

איך מונים הארבעים יום

ארבעים יום אלו יש למנותם מליל הטבילה האחרונה. (עי' בעבודת הגרשוני (סי' כא) הובא בפת"ש (יו"ד סי' יקצ ד ס"ק ג). וכן הוא בקשו"ע (כלל צג אות ב). ועי' בתפארת צבי (שם ס"ג) שיום מ' עצמו כלפני מ' יום, וכן הובא בדרכי"ט (ס"ק ג). ועי' במי נדה (ל' ד"ה והנה) שמסתפק אי בענין בהו מלע"ע. והובא בבד"ה"ש (ס"ק כז), ובגר"ש זצ"ל (יד לילולת פ"ג ד"ה תורה ס"ג נקט להקל בזה).

ממתינה לגרידה

אשה שעוברת מת וממתינה לגרידה, אם מצבה תקין ואין לה דימום, בדרך כלל יכולה לצום. והכל לפי הענין. (וכנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד בעה"ק י"ם. וכן שמענו מפרופסור חשוב. ועי' בשמלת אברהם (אור"ח ססי"ב של עמי תקמ"ז) שכת' שעובר שמת במעי אמו, ע"פ הרוב אין צורך לחלל שבת וכדו' כדי לזרזו תהליך ההפלת).

איך מונים ימים אלו

מנין הימים מעת לעת

דעת השו"ע (סי' תריז סעי ז) שימים אלו אין מונין אותם מעת לעת, כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביוה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אע"פ שלא שלמו לה שלשה ימים עד יום כפורים בערב, כיון שכנסו יום רביעי ללידתה נקרא אחר שלשה. אולם דעת המ"ב (שם ס"ק ג) להקל שימים אלו במענת לעת שיערו אותם (ג' ימים הינם 72 שעות. וז' ימים הינם 168 שעות). ואף מפוסקי עדות המזרח ההולכים כדעת המל"ע כתבו שאם יש חשש סיכנה כי האשה חלושה בטבעה וכדו' המיקל למנות ימים אלו מעל"ע לא הפסיד. (כה"ח (שם אות כב)). ובאופן שאם נמנה את הימים לפי ימים (כדעת השו"ע הנ"ל) יוצא קולא מקילינן כדעה זו. [תורת היולדת (פלי"ה הגה א) בשם הגרש"א זצ"ל]. אלא שבאופנים אלו יש להאכילה פחות פחות מכשיעור. (שער הציון (אות יט)).

ממתי מונים ימים אלו

מתחילים לספור הימים הנ"ל משעת גמר הלידה. (עי' בה"ל (סי' של ד"ה כל), בערוה"ש (סי' של אות ז) ובתורת היולדת (פלי"ה הגה א ופני"א הגה ה) בשם הגרש"א זצ"ל. וכן פסקו השב"ל (ח"ח סי' פח) והגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו אות ג). ונראה שגמר הלידה היינו אחר יציאת הולד חלושה. (נשמת אברהם (סי' של ס"ק יח)).

סוף השלישי (או השביעי) הל ביוה"כ

כשהיום הגי' (או הז') נגמר באמצע יוה"כ, אוכלת ושותה עד אותו זמן. (שש"כ (פלי"ט אות ו)). ואפ"י נגמר שעה א' לאחר תחילת יוה"כ הדין כן. (הגרש"א זצ"ל (מנח"ש ח"א ר"ס י וססי ח)).

ממתי נקראת יולדת

אחזו לה צירים

אפילו אם לא ילדה עדיין רק אחזו לה חבלי לידה באופן שנקראת יולדת לענין לחלל עליה את השבת (אי' משתשב על המשבר (אחזוה חבלי לידה). ב' משעה שהדם יורד ושותה. ג' משעה שחברותיה נושאות אולת ואין בה כח להלך, שו"ע סי' ש"ד סעי ג'), הוא הדין שנקראת גם יולדת לענין זה שלא תתענה. (מ"ב (סי' תריז ס"ק ט)). אמנם מבחינה רפואית הינם נותנים לאשה במצב כזה אינפוזיה ועל כן בדרך כלל אין צורך בשתיה. ומכל מקום אם אומרת שצריכה מותר לה לשתות. [הוראת הגר"ש ואזנר זצ"ל]. ויש רופאים הממליצים שלא לאכול או לשתות סמוך ללידה, אא"כ כתבשם צורך בכך. [וכן הביא בשערי ימים הנוראים (שי"ז פ"ט עמי שעב אות טו). ובנשמי"א (סי' תריז ס"ק א) כגב בשם הל"ה שהשי"כ שברגע שיש לה צירי לידה סדירים עליה לשתות (ועייניש שתשתה אפי' ללא שיעורים), ע"מ שלא תינסך ללידה במצב של חוסר נוזלים. ועי' לעיל בהכלות מעוברות, שיש אופנים שמעוברת שאחזו לה צירים צריכה לשתות].

ירדו מו השפיר

ירדו מו השפיר יש אומרים שעדין אינה רשאית לאכול (אלא אם כן הרופא אומר אחרת), כיוון שהצום אינו מסכן אותה (ומכל מקום עליה ללכת לבית החולים או להזמין אמבולנס שלא להאכול והכנה ללידה). (עי' מ"ב (שם ס"ק ט). וכ"כ בתורת היולדת (פני"א הגה א). ויש אומרים שבאופן זה עליה לשתות אף ללא שיעורים. (הגרש"א זצ"ל (פ"ו הגה ז והגה 9). ועי' בחוט שני (שבת חז"י עמי רנה יוה"כ עמי קסו ס"ק מה אות ב)).

נפל פקק הרחם

לפני הלידה (לפעמים אפילו כמה ימים לפני הלידה) יוצא פקק הרחם (כפתור), סימן זה לבד אינו נחשב כהתחלת לידה להתיר אכילה או שתיה.

מניקות

מניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים. (שו"ע (סי' תריז)).

יש חשש שיופסק החלב

אם חולשת המינקת היא רבה כל כך עד שאין לה חלב הנצרך להניק הולד, והולד אינו רוצה לאכול ולינק כי אם ממנה ולא מאשה אחרת, וסכנה היא לו, אינה מתענה. (בה"ל (סי' תריז ד"ה עוברות). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"י). ומכל מקום באופן זה סגי בשתייה, ואינה צריכה לאכול. (שש"כ (פלי"ט אות יח והגה ז) על פי רופאים). (ועי' בסמוך.

יש חשש שיתמעט החלב

באופן שיש חשש שיתמעט החלב על ידי התענית, תשתה פחות מכשיעור. אלא אם כן עברו חדשים רבים אחר הלידה שבאופן זה יש לשאול להתחשב אפילו בתחליפי חלב המצויים אות ב (בהגה)]. ומיד אומרים שאם ישאר לה חלב מספיק לצורך חיותו של התינוק, אינה פטורה מהתענית. [הר צבי (אור"ח ח"א סי' רא ד"ה ועי"ב)].

במקום שאפשר לתת תחליפי חלב

אשה המניקה את בנה, ויש חשש שהחלב יפסק מחמת צורך פטורה מהתענית כנ"ל. וי"א שבזמנינו שלא נמצא בדרך כלל מינקת שתצום ויהיה לה מספיק חלב לתינוק, פטורה מהתענית ואין להתחשבם באפשרות הזנת התינוק במאכלים אחרים שכל שנינו במאכלו יכול לגרום לו לקלקול קיבה ויש בזה חשש פקוח נפש. (הגר"ש קליין זצ"ל (חוט שני ח"ד עמי רנט) בשם החזו"א. עי"פ בחזו"א (אור"ח סי' ט ס"ק ג-ד)). וי"א שיש לשאול להתחשב אפילו בתחליפי חלב המצויים בזמנינו, אפילו במקום שיש רק חשש שהחלב יתמעט, משום שאין נכון כלל למעט בהנקת התינוק כל זמן שאפשר. (הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש יוה"כ פי"ו אות ב ובהגה)). וי"א שיש לנסות כמה ימים לפני הצום ליתן לתינוק תחליף חלב או התינוק מקבל התחליף חיבת לצום. וכן עיקר. (הגר"ש קליין זצ"ל (שם). וכן במאור בחארף לציון (ח"י פכ"ט אות ג) ובמבית לוי (עניני תבי"א עמי לו אות יב). ומ"מ כ"ז שלא ניסו להאכילו מאכלים אחרים, אם לא מספיק לה החלב לצורך התינוק, מותר לה לשתות כדי שיהיה לה חלב. (הגר"ש קליין זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמי קסז)). ועי' בתורת היולדת (פני"א הגה יא) ובתשובות ומהנהוגת (ח"ד סי' קל). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י בענין זה. ועי' עוד שם בגליון קס"ט לענין שאבת חלב בשבת לצורך תינוק. ובגליון קע"ז לענין שאינה ע"י כבדית למצטערות מחמת ריבוי חלב). (ויש לתת עצה לשמור חלב בבקבוקים כמה ימים לפני הצום ולתת לתינוק בצום).

חולה הצריך לאכול ביוה"כ אינו מקדש על לא היין ולא על הלחם. והדין כן אף כשחל יום הכיפורים בשבת. [מ"ב (סי' תריח ס"ק טט), אגימ (חוי"מ ח"א ססי' לט) וכה"ח (שם אות ט)].

לחם משנה

חולה הצריך לאכול ביוה"כ פטור מלחם משנה אפילו כל יוה"כ בשבת. [מ"א (סי' תריח ס"ק ח) הובא בש"ש"כ (פ"לי אות לג)]. ודעת הגה"ח (אות ט) שאם יש לו שני ככרות נכון לבצוע עליהם.

נטילת ידים לפני אכילת פת

חולה האוכל פת ביוה"כ, נוטל ידים לסעודה כדין נטילת ידים בימות החול, כלומר עד לפרך חיד. [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פ"לי אות לג והנה ק), שבט הלוי (ח"ח סי' קלט) ואור לציון (ח"ד פ"יב אות ה)]. ואף אין החולה אוכל פחות פחות מכשעור ונמצא שאוכל פחות מכלביצה או פחות מכזית בתוך כדי אכילת פרס נוטל ידיו (ומ"מ א"ו מברך על הנטילה, כי בשו"ע בסימן קנ"ח סעי' ב' וסעי' ג' במ"ב שם). [כן דעת הגר"ח ש"ליט"א (תורת המועדים ס"ק ז) ושם איירי לענין אכילה יותר מכזית, אבל פחות מכלביצה. ודעת האור לציון (ח"ד פ"יב אות ה) שאינו נוטל ככה"ל].

מלח אחרונים

לאחר אכילת פת נוטל ידיו כדין. [הגר"ח"ק שליט"א (תורת המועדים ס"ק ז)].

הובת זימון

שלשה המותרים לאכול ביוה"כ, יתכן שאין ראוי שיאכלו יחד, ואףאם עשו כן יש להסתפק אם חייבין בזימון. [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פ"לי הגה קיא)].
הזכרת יעלה זיבוא (ורצה והחליצנו כשחל בשבת)

דעת השו"ע (סי' תריח ס' ז) שחולה הצריך לאכול ביוה"כ בגמר סעודתו מברך ברכת המזון ואומר: יעלה ויבא בבונה ירושלים (ויאמר וזכורנו טובה ביום הכיפורים זהה). ואם חל בשבת ואומר רק יעלה והחליצנו. [מ"ב (סי' קט)]. ומ"מ דעת המשנה ברורה (כיפורים זהה). ואם חמת שיש חולקים בזה (וסוברים שאינו צריך לומר יעלה ויבא ורצה), אם שכח לומר יעלה ויבוא, אין רצה והחליצנו כשחל בשבת, וזכור אחר שסיים ברכת בונה ירושלים אינו חוזר.
הזכרת יוה"כ בכרכת מעין שלש (ורצה והחליצנו כשחל בשבת)

אם צריך לומר ברכת אחת מעין שלש, ורצה ויאמר וזכורנו טובה ביום הכיפורים זהה. [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פ"לי אות לג) והאדר"ת (תפלה לדוד עמ' קכג) הסתפק בדבר ולא הכריע]. ואם חל בשבת יודיע גם ורצה והחליצנו ביום השבת זהה.

רחיצה

אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן, ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. [שו"ע (סי' תריג סעי' א)]. וי"א שאיסור זה הוא אף בשאר משקים. [נהר שלום (סי' ט) ע"פ הפרי"ח (סי' קא)]. וי"א שדוקא במים יש משום איסור רחיצה, אבל בשאר משקים שבשאר ימות השנה יש בהם משום בזיון אוכלין אין איסור רחיצה ביוה"כ. [כן צידד בנהר שלום (שם). ועי' ברש"י (וימא' ד' ד"ה וברחיצה)].

גופו מלוכלך

אם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם, שלא אסור אלא רחיצה של תענוג. [שו"ע (שם)]. ומ"מ צריך לזהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות והוא טורח לרחוץ מקומות המטונפים כל א' בפניו מותר לכנוס במים לרחוץ כל גופו בפי"א כדי להסיר הלכלוך שעליו (לא להנאת רחיצה רק להעביר הלכלוך). [מ"ב (סי' קא)].

להעביר זיעה

אם הזיעה הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר כיון שאינה רחיצה של תענוג ומי"מ שיש שאינו אסטניס ואי"צ לרחיצה זו כ"כ נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזוהמה. [מ"ב (שם סי' ב). ועי' בשע"ב (אות ד) דנכון להחמיר לתתלה לחוש לדעת הבי"ח והפ"ח שחממירין בזה, ולדעתם הא דקאמר טורו ושו"ע שלא אסור אלא רחיצה של תענוג, לאו דוקא, ואתי רק לאפוקי היכי כי הרחיצה היא רק להעביר הלכלוך].

לצורך רפואה

החולה רוץ כדרכו, אף על פי שאינו מסוכן. [רמ"א (שם סעי' ט)]. וכן הבא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן, כי אין זה בכלל רחיצה לתענוג. [רמ"א (סי' תריג סעי' ב)]. וכ"ש משום רפואה גמורה מותר לרחוץ במקום שאין איסור משום רפואה בשבת [אמ"כ הוא חולה שאב"ט]. [מ"ב (סי' ק) דלא גרע ממי שמן בא הדרך ורגליו כהות].

יולדת

יולדת שהיא תדירה בדמים פשיטא שיכולה לרחוץ בשרה הן מפני שהיא כחולה והן מפני הסרת טונוף. [ערוה"ש (אות ט)].

לצורך מצוה (כגון קבלת פני רבו)

אין איסור רחיצה כשעושה לצורך מצוה ואינו מכוין כלל להנאת רחיצה (כגון לעבור נהר בגופו ע"מ לקבל פני רבו). [שו"ע (שם סעי' ה)]. ואשה שלובשת לבנים ביוה"כ מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה. ולא תרחץ בבגד כי אם ביד שלא תבוא לידי סחיטה. [מ"ב (סי' קא)].

אין איסור רחיצה כשעושה משום העד ממון ואינו מכוין כלל להנאת רחיצה (כגון לעבור נהר בגופו במים עצמן ע"מ לשמור על פירותיו). [שו"ע (שם סעי' ח)].
לצורך חיטוי – שימוש באלכוהול ג'ל

הצריך לטפל בחולה וכדו' ולצורך כך צריך לחטאות ידיו, מותר לו לרחצם כיון שאין זה רחיצה של תענוג. [פשוט. וכן דעת הגר"ח"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמ' קלא)]. ועי"כ מותר למוהל קודם המילה לשטוף ידיו ע"י"מ למנוע זיהום לתינוק. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פכ"ג אות נא)]. וכן מותר לשטוף ידים בסבון או באלכוהול גיל ע"י"מ למנוע חשש הדבקות של נגיף הקורונה. [כי אין זה בכלל רחיצה של תענוג ועי"כ שריא כמבואר לעיל].
רחיצת פניו

מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים, מותר. [שו"ע (סעי' ד)]. ונהגו להחמיר בזה אפי' ברחיצת העינים, שהיא קצת רפואה. [רמ"א (שם)]. ואם פניו מלוכלכים קצת או שיש לו לפלוף על עינו יכול ללחא אצבעו במים ולרחוץ במקום הלכלוך או בכדי להעביר הלפלוף רק יזהר שלא לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד. [מ"ב (סי' ט)].

כלה תוך ל' לנישואיה

כלה, כל שלשים יום אחר נשואיה מותרת לרחוץ פניה, כדי שלא תגבג על בעלה. [שו"ע (שם סעי' ז) ומ"ב (סי' קכז)]. וי"א שזה היה בזמניהם שלא היו כבהכ"נ כל היום אבל באה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא נוהגין בזה היתר. [מ"ב (סי' כז) בשם החי"א)].

מגבת רטובה (ממחטות לחות)

אסור להצטנן באמצעות מגבת לחה וכדו', אם הוא טופח על מנת להטפח כי עובר להחלחית לגופו ומתענג. [שו"ע (סעי' ט) ומ"ב (סי' קכ)]. ואסור לשרות מפה מבעי"י ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ביוה"כ, כי יש לחוש שלא תנגב יפה ויבא לידי סחיטה. [רמ"א (שם)]. ועל כן אסור להשתמש בממחטות לחות אפי' אין טופח ע"י"מ להטפיה. [הגר"ח"ק זצ"ל (שם עמ' קלד)]. אבל מותר לקנח ידיו ורגליו ערב יוה"כ במפה ולאחר מעבירה על עיניו כשעדיין לחה קצת מקניוח ידים של אתמול כי זהו לא חוששים לסחיטה. [מ"ב (סי' קכ)].

לצינן גופו במים

אסור להטנן בכלים שיש בהם מים, אפילו הם חסרים, בין של חרס בין של מתכות. [שו"ע (שם סעי' ט)]. בשל חרס משום שיש לחוש יסילות המים הבלועים בו ובשל כסף משום שיש לחוש אולי יפול כהם מידו וישכח המים שבו. [ט"ו (סי' ט)]. אבל אם הכלים ריקים, שלא שייך החששות הנ"ל, מותר. [שו"ע (שם)].

טבילה למו שנטמא

מי שראה קרי, בזמן הזה, ביום הכפורים, אם לח הוא, מקנחו במפה ודיו, ואם יבש הוא, או שנתלכך גופו, ורוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד, ומתפלל, ואסור לרחוץ שאר גופו או לטבול, או לשפוך עליו ט' קבין מים, אף על פי שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפלה. [שו"ע (שם סעי' יא) ומ"ב (סי' קט)]. כי בזמן הזה מעיקר הדין אין צריך טבילה לבעל קרי לא לדברי תורה ולא לתפלה ואין להתיר משום זה איסור רחיצה. [מ"ב (סי' ט)].

לבו נוקפו

אדם שדרכו לטבול בכל ימות השנה לקרוי בו ביום, ואפילו בזמן הקור הגדול, אם לבו נוקפו מאד ומבולבל הרבה בהיותו בלי טבילה, יש מקום להתיר לו לטבול לקרוי. אבל סתם אדם ודאי אסור לו. [רב פעלים (או"ח ח"ב סי' סא ד"ה ועוד יש), עי"ש טעמו. ועי' בשבט הלוי (ח"א סי' קסה) שהתיר בהוראת שעה לשייץ שראה קרי שיטבול כי לוותר שלא יהיה שייץ היה בלתי אפשרי כמובן, עי"ש].

טבילת מצוה

בזמן הזה אסור לאשה לטבול ביוה"כ, אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום. [שו"ע (שם סעי' יב)].

רחיצת קטנים

התינוקות מותרים ברחיצה. [שו"ע (סי' תרט"ו)] אלא שבזמנינו שלא רגילים ברחיצה ואין זה בכלל עניניו לקטן, אם אין התינוק זקוק לכך אין להקל אפילו עי"י עכו"ם. [מ"ב (שם סי' קא)]. ואם התלכך ביותר מותר לרחצו. ואע"פ שאבג זה נמצא הגדול רוחץ ידיו אין חשש כיון שאין זה רחיצה של תענוג. [עי' במ"ב (סי' תקנד סי' יט) ובמחצ"ש (סי' תרט"ו סי' א)]. [קטן שמחנכין אותו באכילה, מחנכין אותו באיסור רחיצה. [רמ"א (שם)]. ולענין רחיצתו בחמין ביו"ט עי' במ"ב כאן סי' ק' או סי' תקי"א סי' ק"יב]. ורחיצת פניהם וידיהם של ילדים קטנים שלא לשם תענוג אין להחמיר בה כלל. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פכ"ג אות ד)].

רחיצת הפה

אין לרחוץ הפה ואף במקום צער גדול אין להתיר. [רמ"א (סי' תריג סעי' ד) ושו"ע (סי' תקס"ו סעי' ג) ומ"ב (שם סי' ק"א)].

מזי פה

אין לרחוץ הפה פה במי פה אע"פ שאינו ראוי לאכילה אסור. [מט"א (שם סוף אות ה). ודעת הגר"ח"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ה עמ' קלא) לאסור במי הפה כני"ל].

במקום חולי

הנצרך לשטוף פיו מחמת מיחוש בלשון או בגרון (ולאחר מכל פולטו), והוא צריך לעשותו בכל יום, ואף לא יעשהו יהיה לו צער גדול, ולא יוכל להתפלל כראוי, רשאי לעשות כן באמצעות משקה מר. [שבה"ל (ח"ד סי' נד אות ו) והגרשו"א זצ"ל (שלחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' רצג) והגר"ח"ק זצ"ל (שם עמ' קלא)].

לצורך חיטוי

מותר לשטוף הפה בחומר מר קודם מצצת הדם בברית מילה, על מנת למנוע זיהום לתינוק. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פכ"ג אות נא)].

נטילת ידים

שהרית

נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. [שו"ע (סי' תריג סעי' ב)]. ונוטל כדרכו בכל השנה גי"פ כיון שבלא זה לא יכול ליגע בידיו לפה ולעיניים ולאוזן משום סכנה וגם שסתם ידים מלוכלכות הן בבוקר, שהרי אינו נוהר כל הלילה ממגע בית הסתרים ועל כן לא גרע מאם היה מלוכלך בטיט. ומי"מ פניו לא ירחץ כלל. [מ"ב (סי' ג) ושע"ב (אות ה)]. ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים. [רמ"א (שם)].

אחר יציאתו מבית הכסא

אם הטיל מים ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח נוטל ידיו עד קשרי אצבעותיו (אם אינו מלוכלך למעלה ממקום זה). [שו"ע (שם סעי' ג) ושע"ב (אות ט)]. ואם לא קינח ולא שפשף ואין דעתו להתפלל, נחי' הפוסקים אם מותר לו ליטול ידיו, ועל כן נכון ליגע בחלק המכוסה בגוף (המחייב נטילה) כי באופן זה לכל הדעות מותר לו ליטול ידיו (עד קשרי אצבעותיו). [מ"ב (סי' ד) ובערוה"ש (אות ג)]. במה דברים אמורים בליטול יוה"כ אחר התפלה אבל ביום שבתמפללין כל היום אם הטיל מים אף על פי שלא שפשף או שעשה צרכיו אף שלא קינח מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו. [מ"ב (סי' ד)]. ואף בתי כסאות שלנו שהם נקיים דינם כנ"ל. [הגר"ח"ק זצ"ל (פ"ה סי' ק כב עמ' קלא)].

אחר יציאתו מבית הכסא ולא עשה צרכיו

היוצא מבית הכסא (ולא עשה צרכיו כלל) ינקה ידיו במידי דמנקי (כגון ע"י שפשוף בבגד) בלבד. ואם לבו נוקף מחמת שאינו נוטל ידיו מותר לו ליטול כדי שיהיה יכול להתפלל בדעה מיושבת. [בה"ל (סי' תריג על סעי' ד"ה ואם ורצה)].

אחר נגיעה במקומות המכוסים

אם נגע בגופו במקומות המכוסים ששם הוא מקום זיעה אפילו לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחוץ כל ידו עד קשרי אצבעותיו. ואם נגע בידו בטיט או ברפש אי"צ לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד. והיינו אפילו לתפלה. [מ"ב (סי' ו)].

לפני התפלה

אם לא עשה צרכיו כלל אין לו ליטול ידים בשביל תפלה בלבד אף שבשביל תפלה בלבד מצוה ליטול ידים מי"מ משום חומר יוה"כ יש לחוש לאותן הפוסקים שוברים שבשביל תפלה בלבד לא תקנו ליטול ידים כ"א בשחרית משום שנעשה כבירה חדשה. [מ"ב (סי' ה)].

כהן העולה לדוכן

כהן העולה לדוכן נוטל ידיו כדרכו עד הפרק, אע"פ שהן טהורות, כי רחיצה שאינו מכוין בה לתענוג, מותרת. [שו"ע (סי' תריד סעי' א) ומ"ב (סי' קא)]. ועי' ככה"ח (אות יד) ש"היה לויים במקום שנהגו.

סיכה

בנהר ובשער

אסור לסוך ביוה"כ אפילו מקום גופו. [שו"ע (סי' תריד סעי' א)]. ואף שערו אסור. [ערוה"ש (וי"ד סי' שפא אות ו)].

במה אסור לסוך

איסור זה הוא בדברים שהדרך לסוך בהם כגון שמן וכדו'. [מ"ב (סי' תקנד סי' כח וסי' תריג סי' ב)].
מזי בושם / דארוורנט ספריי

לסוך גופו במזי בושם, יש אומרים שאסור משום שהוא כסיכה. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ג פכ"א אות ט)] ואור לציון (ח"ד פ"יב אות ט)]. וש מקילים אם יש צורך גמור בכך כי אין זה בכלל פשי"א. [הגרשו"א זצ"ל (הל"כ"ש פי"ד סוף הגה טב)].

כפון נוזלי

אין שימוש בסבון נוזלי משום סיכה (אולם משום איסור רחיצה יש בו). [אור לציון (שם אות ה)].
דוחה יתושיבם

מותר לשים נוזל/קרם וכדו' (באופן שאין משום איסור מרחה) דוחה יתושים על הגוף אם יש צורך בכך. [שאין זה בכלל סיכה כי אין כוונתו שיבלע בבשרו, ואין זה לתענוג. וכי"כ בשבת שבתון (עמ' שי בהגה) כיון שהיא סיכה למנוע מחלה].

איפור

יש אומרים שיש באיפור משום איסור סיכה (ובלא"ה יש בו משום מלאכת צובע - ואיפור שיש בו משחה וכדו' אסור משום סיכה ומשום ממרח). [נטעי נבריא'ל (בהח"מ"י ח"ב פני"ג אות ה) בשם בעל האג"מ שנקט שיש בסתם איפור משום סיכה. אלא דצ"ע דלכאורה שהרי אין האבקה נבלעת בגוף ואדרבה אין כוונה שתבלע ע"מ שתחזיק יותר זמן, ובכה"י י"ל דאינו בכלל סיכה, דחנה המי"ב (סי' תקנד סי' כח ושע"ב אות לו) למד מדברי רש"י (יומא עו : ד"ה מגוץ) בשם ר"ת דדוקא בדרב שדרכו לסוך בו איכא איסור. ועי' בתוס' (נדה לב. ד"ה וכשמ"ן שכת' בשם ר"ת דאין סיכה אלא בשמן כי נבלע בגופו טפי. ובני"ד אינו כן, וכן שמענו מ"א מחשובי הוראה שאין באיפור משום סיכה כשתיה. ולענין איסור צובע עי' באגי"מ (או"ח ח"א סי' קד וח"ה סי' ק) ולדורות את הפאזר (אבקת) לבן על הפנים שלא מתקיים כלל אין בזה איסור צביעה. ובדרך זה כתב בקצות השלחן (סי' קמו רס"ק כ), אולם דעת הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פי"ד הגה קעג) לאסור בזה].

לצורך חולה / מחמת פצעים

חולה, אפילו אין בו סכנה רשאי לסוך. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' א)].
וכן מי שיש לו חטטין בראשו וכו', רשאי לסוך. [שׁויע״ע (סס)], והיינו דוקא במקום שנוהגין לסוך בחול אפילו איש בריא אבל במקום שנוהגים לסוך בחול איש בריא אסור לעי' חטטין בין ביום טוב ובין בשבת כי מוכח שעושה משום רפואה. [מ״יב (סי״ק ב). וכתו' הגר"י (אות א) שהקילו לצורך חולה משום שאולם אין הסיכה לשם תענוג כלל. ובדקדך זה כתו' הכה"ח (אות ה) והוסיף עוד טעם, מפני שבכה"ל לא גזרו רבנן].

כלה תוך ל' לנישואיה

כלה, כל שלשים יום אחר נישואיה מותרת לסוך פניה, כדי שלא תתגנה על בעלה. [מ״יב (סי' תקנד ס״י״ק כט) לענין ת״ב. ועיי״ש בשעה״צ (שם) שמשמע מדבריו שהי״ה לענין יוה״כ. אע״פ שיש לחלק דשאני ת״ב דקיל טפי שהרי לענין יוה״כ סיכה להעביר וזהמה אסורה ובת״ב מותרת. אלא שמ״מ יזיל שכלכה לא גזרו ז״יל כלל. וע״י בשבת שבתון (עמ׳ ש״א)]. ומ״מ זה היה בזמניהם שלא היו בבהכ״נ כל היום, אבל בזה״ז שנמצאים במשך היום בבית הכנסת וממילא אינו רואה אותה לא נוהגין בזה היתר. [מ״יב (סי' תריג ס״ק כו) בשם החי״א].

קטנים

התינוקות מותרים בסיכה. [שׁויע״ע (סי' תרטו)]. אלא שבזמננו שלא רגילים בסיכה, אם אין התינוק דקוק לכך אין לחקל. [מ״יב (שם ס״ק ג)]. ומכל מקום קטן שמחנכין אותו באכילה, מחנכין אותו באיסור סיכה. [רמ״א (שם)].

נעילת הסנדל

נעלי עור

אסור לנעול סנדל או מנעל של עור. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ב)]. ואסור אפילו לטגיל בו בבית ממטה למטה. [מ״יב (סי״ק ז). ואף אם עומד במקומו אסור. [כן מוכח מהרמ״א (שם סעי' ב) וכן הוכיח החלקת יעקב (ח״ב או״ח סי' ה). וע״י בא״א מבוסשאשׁי (סי' תריג על סעי' א) אם איכא כהה״ג אויח״ג תורה].]
וכן לנעול מנעל ברגל אחד אסור. [בה״ל (רס״י תריד ד״ה אסור לנעול)].

נעלי גומי וכדו'

נעליים של גמי או של בגד או של שאר מינים, מותר אפ״י לצאת בהם לרה״ר. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ב)].
כי כל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש. [מ״יב (סי' ק) ה]. וע״י בסמוך.

נעלי גומי נוחים

יש מאחרונים שמחמירים בשל עץ אפילו אינו מחופה עור. וכן יש מחמירים שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים או גומי ועשוי כמנעל שלנו והוא מגוי' ול רגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולא בכלל עינוי הים. ולמעשה אף שאין למחות ביד המקליון, מ״מ מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך בנעלי בד רכות באופן שירגיש הקרקע למטה ברגליו ומרגיש שהוא יחף. אך אם צריך לצאת החוצה נכון יותר שילבש אלו ולא מנעלים של עור שיש בהם איסור מאדנם משא״כ אלו שהם רק משום חומרא. [מ״יב (סי״ק ה) ושעה״צ (אות ה)]. והמנהג להקל. [הגרשׁו״א זצ״ל (הליכׁשי מועדים פ״ה אות ה והגה לא) כיון שאנו כאיסטניסים לענין זה לא נהגין חומרא בדבר. וכן פסקו בעל השבט הלוי (מבית לוי ח״יג עמ׳ מא) והגרשׁי״א זצ״ל (ח״ג כפ״ב אות ז)]. ואף המחמיר בדבר א״צ ללכת יחף ממש. [בה״ל (שם ד״ה או של) דלא כח״ח].

נעל מעורב בעור

נעל מחומה שאינו של עור אבל מחופה הוא בעור מלמעלה או למטה, אסור. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ב) ומ״ב (סי״ק ו)]. [מ״יב (סי' תקנד ס״ק לא)]. ומ״מ נעלים סינטטיות שרק הרצועות מעל כף הרגל עשויות מעור, מותר לנועלן באופן שרצועות העור אינם נוגעים ברגליו. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש פ״יא אות יב)].

נעלים הנראים נעלי עור

נעלים סינטטיות דמויות עור מותר לנועלם משום שבזמננו אין בהן משום מראית העין, כי כולם יודעים שיש נעלים כאלו בשוק. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש פ״יא אות יב). ואם הם נראים ממש כנעלי עור יש לאסור משום מראית עין. [מנח״ש (תני סי' נג אות ג). ודעת הגרשׁי״א זצ״ל (הלכׁ' חג בחג כפ״ב הגה 48) נדע״לם סינטטיות שרגילים לנועלן בכל ימות השנה אסורים מן הדין ביוה״כ ותיבׁ].

מדרסים מצופים עור

י״א שאין להשתמש במדרסים מלאכת וכדו' המצופים בעור. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש פ״יא אות יב)]. וי״א שמי שמצטער הרבה ללכת במדרסים יש לו מקום להקל והמחמיר תבא עליו ברכה. [וכן נראה עיקר. [תקלפת יעקב (או״ח סי' ריז אות ב) עיי״ש טעמו. ובדקדך זה נקט הגרניק זצ״ל (חוט שני עמ׳ קלו). ובששׁי״כ (פליׁט אות לו) היקל לגמרי בזה. ועיי״ש (פ״יח אות כא) שיציאה לרה״ר במדרסים מותרת כשהם בנעליים, אבל לא כשהם בסנדלים פתוחים].

עמידה על שטחה של עור

מותר לעמוד על כרים וסלשות של עור, שאין זה הנאה דרך נעילה ולא אסרו אלא כשהוא מנעילו ברגליו, ומ״מ יש אומרים שהמחמיר תבא עליו ברכה. [רמ״א (שם) ומ״ב (סי״ק טו)]. וי״א שאין כאן בית מיוחד כלל. [וכן עיקר. [מ״ב (שם)]. אולם כל זה שלא בשעת תפלת י״ח, אבל בשעה שמתפלל תפלת י״ח אסור לעמוד ע״ג כרים וכסותות אפילו אין של עור, משום שנראה כמתנאה אים יעמוד אז על כרין וכסותות ואפילו אינן גבוהין ג' טפחים. אבל מותר לעמוד כשהוא איש מצונן על מעט עשבים להפסיק בינו לבין הקרקע (שאין זה דרך גאוה כלל). [מ״יב (שם) ושעה״צ (אות יא)].

יולדת תוך ל' יום/חולה שאין בו סכנה

החיה, תל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל, כי עד אותו הזמן הצינה קשה לה. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ג) ומ״ב (סי״ק ו)].
וכן הדין לחולה אפילו אין בו סכנה, וכן מי שיש לו מכה ברגליו. [שׁויע״ע (סס)].
וכן הדין לכל מי שבצינה קשה להם. [מ״יב (שם)].
וע״י בהי״ל (שם ד״ה והוא איסטניס)].
ומכל מקום בזמננו שאפשר בהמנעלים שאינן של עור יש להחמיר בדבר. [הגרשׁו״א זצ״ל (הליכׁשי אות ב וע״י מנח״ש חגי ס״י ז עמ׳ מג, ששׁי״כ פליׁט הגה קושׁ ונשמי״א ח״א סי' תריד ס״ק א). אולם את כל הגרניק זצ״ל (חוט שני פ״ה עמ׳ קלח) שאף בזמננו מותר ליולדת ולחולה לילך עם נעלי עור כי אחרי שחז״ל קבעו שזה מותר א״צ להפח התלפיים למנעל הרגיל. וע״י בפר״ח (סי' תריד על סעי' ד) ובשיח יצחק (יומא עז' ד״ה אס)].

טלטול נעלים במקום למקום (דין מוקצה)

נעלי עור גם אם אינו עתיד להשתמש בהם ביום אינם בכלל מוקצה. [כי ראויים בשימוש במצבים הניׁל. וכן פסק הגרניׁק זצ״ל (חוט שני יוה״כ עמ׳ קלו). וכן צידד הגרשׁו״א זצ״ל (פ״ה אות כא)].

לחזרה מנגיעה בנעלים

יש להשתדל שלא יגע בנעלים כי אם ע״י בגד, כדי שלא יצטרך ליטול ידיו, ואם נגע בהם שלא ע״י בגד צריך ליטול ידיו במקום שנגע בהן. [מ״יב (סי״ק ד)]. וכ״ז לענין נעלי עור אבל נעלי גומי י״א שאין צריך ליטול ידיים אף בכל השנה כי דוקא בשל עור יש חובה ליטול. [גרד שי (סי' ד) והוזהׁר] (אחרות רבנן ח״ג עמ׳ קפז)].
ויש מחייבים אף בזה. [בן איש חי (דברים אות כא)].

קטנים

התינוקות אסורים בנעילת הסנדל, שאין זה עינוי לקטן אם לא ינעל נעלי עור. [שׁויע״ע (סי' תרטו סעי' א)]. ומכל מקום אם הקטן יצטער בשל ההליכה בלא נעלים, כגון שמוג האויר הוא קריר ואפשר שיצטנן, או שיש לחשוש שירדוך על קוצים וכדומה, ואין לו נעליים שאינם נעלי עור, מותר לו לנעול אף נעלי עור, וגם מותר לגדול להנעילם לו, אם הקטן אינו יכול לעשות כן בעצמו. [הגרשׁו״א זצ״ל (חינדן הקטנים למצוות הגה קצה-קפז)].

תשח"מ

פרישה ושאר הרהקות

יום הכיפורים אסור בתשח"מ בין בלילה בין ביום, ועל כן דינה כאלו היא נדה. [שׁויע״ע (סי' תרטו סעי' א)].
וחייבים בשאר הרהקות שנתבארו ביו״ד סימן קצ״ה. [מ״יב (סי״ק א) ובהי״ה (אותיות ג-ז)].
בין בלילה בין ביום. [מ״יב (סי״ק א) ושעה״צ (סי' תקנד אות מד) דלא כחטו״י ס״ק א) שמיקל בנגיעה ביום. וכן פסק הבן איש חי (יולקך אות טו) אלא שלאזה צורך יש לסמוך על המתירים. אולם הכהי״ח (אות ב) כתב להחמיר בכל ענין].

נטמא

הרואה קרי בליל יוה״כ ידאג כל השנה [שׁויע״ע (שם סעי' א)], כי אולי לא קבלו תעניתו ומראים שיש שהקב״ה אין חפץ בשימושו.
ואם עלתה לו שנה אינו מובטח שהוא בן עוה״ב.
וכל זה כשלא היה מחמת רוב אכילה ושתיא או מחמת הרחרור וכדומה. [מ״יב (סי״ק ג) ועיי״ש התיקון למי שנכשל ח״ו בזה].
ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא. [שׁויע״ע (סי' תרטו סעי' א)].
ומ״מ דברים אלו אמורים במי שאירע לו הדבר שלא מחמת טבעו כלל, כגון מי שנשוי ובן מ' שנה ומעלה ומלא בתורה ויראה. [הגרניׁק זצ״ל (קריינט דאגרתא ח״א סי' קסה-ה)].

דיני התפילה

יודיו

אופן אמירת היודיו

אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט, הרשות בידו, ואם מתודה בלבש, נכון לפרט החטא. [שׁויע״ע (סי' תרו סעי' ב)].
כדי שיתבייש יותר כשמוזכר חטאיו. [מ״יב (סי״ק ח)].
ומה שאומרים על חטא שבזמננו התפלה לא חשיב פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה. [רמ״א (שם)].
וכשמתפלל בקול רם אסור לפרט החטא אא״כ הוא מפורסם לרבים (ובאופן זה אף כשהוא חטא של בין אדם למקום יש מקום להקל). [רמ״א (שם) ומ״יב (סי״ק ו). וע״י בשעה״צ (אות ג)].
וכן ש״צ כשחוזר התפלה, אסור לו לפרט החטא. [רמ״א (שם)].

עיקר היודיו

י״א שעיקר היודיו הוא ״אבל אנחנו חטאנו״. [רמ״א (שם סעי' א)].
וי״א שצריך לומר ג״כ ״עוינו פשענו״. [מ״יב (סי״ק יב)].
ויש שנקטו שגם ״אשמנו״ יש לצרף לעיקר היודיו. [שעה״צ (אות יא)].
ומ״מ כשיאמר סתם חטאתי יצא ידי מצות וידוי. [מ״יב (סי״ק ח)].

לחזור להתוודות בחזרת השׁיׁן (כמה ודוים אומרים)

דעת השׁויע״ע (סי' תרו סעי' ג) שהיחידים א״צ לחזור ולהתוודות בשעה שהשׁיׁץ מתוודה בחזרת השׁיׁץ. אולם דעת הרמ״א (שם) שצריכים לחזור ולהתודות.
וכן המנהג בזמננו. [מ״יב (סי״ק יא)].
וצריך כל יחיד לומר עשר יודוים ביוה״כ לפחות, ד' בארבע תפלות וד' בחזרת השׁיׁץ [וע״י פעמים אחד במנחה ואחד מעריב כנגד י״פ שהיה כ״ג מזכיר את השם ביוה״כ. [מ״יב (סי' תרכ ססי״ק ב)].
וע״י בשעה״צ (אות ג) שכתו' דמה שאומר מעריב עוד פעם א' בתוך סליחות לא חשיב, דלא חשיב אלא מה שאומרים בתוך תפלה].
ואף המתפלל ביחידות ראוי שיתוודה עשרה פעמים. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש ח״ג כפ״א אות טז)].

אמירת קעמדיה

צריך להתוודות מעומד, ואפילו כששומע מהשׁיׁץ והוא התודה כבר, צריך לעמוד. [שׁויע״ע (סי' תרו סעי' ג)].
כי כך הוא דרך הכנעה יותר ומתודה בלב שלם. [מ״יב (סי״ק ו)].
ולא יסמוך עצמו על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול, ואם סמך צ״ע אם יחזור ויתודה.
והעמידה צ״ל עד אחר ״על החטאים שאנו חייבים עליהם ארבע מיתות ב״ד״. [מ״יב (סי״ק ו) ושעה״צ (אות יב)].

זקן וחלש

זקן או חלש יכול להתוודות ע״י סמיכה. [ברכ״י (סי' קלא ס״ק ח)].
ואם יכולים יעמדו ללא סמיכה כע״פ באמירת ״אבל אנחנו חטאנו״. [הגרניׁק זצ״ל (חוט שני יוה״כ עמ׳ קח)].

לשחות בשעת היודיו

טוב לתחלה שישחה כמו במודים, ואם קשה לו השחיה יש להקל, ודי שיכוף מעט את ראשו, ובכפרט בוידיו השני שחוזר ואומר עם השׁיׁץ. [מ״יב (סי״ק ו) ושעה״צ (אות ו)].

להכות על החזה

בשעת אמירת היודיו כשמוזכר החטא יכה באגרוף על החזה או על הלב, כלומר אתה גרמת לי שאחטא. [מ״יב (ססי״ק יא)].

הפסק בשעת היודיו

אין לדבר בשעת היודיו ואפילו באמירת על חטא, אכן לענות קדיש וקדושה יש לפסוק אפילו באמצע אשמנו. [מ״יב (סי״ק יא)].

לחזור ולהתוודות על עברות של שנים קודמות

אף על עונות שהתודה עליהם ביוה״כ שעבר ולא שנה עליהם יכול לחזור ולהתוודות עליהם. [שׁויע״ע (שם סעי' ד)].
ואף בין אדם לחבירו (כגון גזל, גניבה וכדו״) אף על פי שמחל לו והשיב את הגזילה מ״מ מתודה ביוה״כ לעולם שמ״מ אף בין אדם למקום חטא.
אבל אם הקניט חבירו בדברים או היה בכלל ״עני המהפך בחררה״, י״ל שבאופן זה כיון שביקש מחילה מחבירו והתודה ביוה״כ פעם אחת א״צ להתוודות שוב ביוה״כ שנית. [מ״יב (סי״ק יג)].

אמירת יהיו לרצון

אותם האומרים תמיד יהיו לרצון מיד אחר התפלה קודם תחנונים, הי״ה כאן יאמר יהיו לרצון קודם שמתחיל לומר אלקינו ואלקי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו'. [מ״יב (סי״ק יג)].

נשים באמירת יודיו

אף נשים חייבות באמירת יודיו ביוה״כ. [חינדן (מצוה שסד)].
אלא שאינן צריכות להתודות יי פעמים כיון שאין זה אלא מנהג. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש ח״ג כפ״א אות טז).
וכן צידד הגרניׁק שליט״א (ממ״ו הגה נד)].
ויש נשים שנהגו להקל שלא להתוודות. [ע״י ככה״ח (סי' תרו אות ד) שהביא כן בשם הפ״יל. ומ״מ כתב שם שהיותר נכון שיתוודן].

שכח להתוודות

אם שכח להתוודות אינו צריך לחזור על התפלה, אלא יתוודה אח״כ ויכול לסמוך על היודיו שבחזרת השׁיׁץ. [הגרשׁו״א זצ״ל (המחזור המפורש והי״ע עמ׳ 1 אות א)].
ואם שכח להתוודות בתפלת מנחה שבערב יוה״כ וזכר לאחר שאכל סעודת המפסקת יתוודה סמוך לחשיכה. [הגרשׁו״א זצ״ל (שם אות ב)].
ויכול לסמוך על תפלה זכה כמבואר לעיל.

קריאת התורה

עליה לתורה למי שאינו מתענה

האוכל ביוה״כ מחמת חולי, מותר לו לעלות לתורה ביוה״כ בבוקר (אבל לא במנחה, כי הדבר תלוי במח' או רשאי לעלות), ואם חל יוה״כ בשבת עולה אף במנחה. [ע״י ברע״א (ק' סי' תד), חבתי (סי' קנט), בששׁי״כ (פליׁט אות לח) ועוד].
ואם אכל פחות פחות מכשיעור יכול לעלות (אף במנחה). [רמחטא ח״א סי' יד אות ד), מקראי קדם (נפים נוראים סי' לו) והגרשׁו״א זצ״ל (ששׁי״כ פליׁט אות לח הגה קכב)].
וכמו״כ מי שאכל כשיעור מאכל שאינו ראוי לאכילה או משקה מר נחשב מתענה (ועולה). [הגרשׁי״א זצ״ל (שבת שבתון עמ׳ רמא)].

סדר העבודה

במוסף אומר ש״צ סדר עבודה. [שׁויע״ע (סי' תרכא סעי' ז)].
כי עיקר עבודה של כ״ג היה במוסף ולכך אנו אומרים ג״כ כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו. [מ״יב (סי״ק יג)].

כריעות

נוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם, גם בעלינו לשבח. [רמ״א (שם)].

השׁיׁץ בכריעות

חזן הכורע בחזרת השׁיׁץ צריך להזהר שלא יעקור מקומו. [רמ״א (שם)].
ויש נוהגים להקל בזה. [מ״יב (שם ס״ק טו) שהי״ע (סי' ה)].
והמנהג בזמננו הוא להעמיד לו סטנדר בינו לתיבה ובעבודה מסלקין הסטנדר וא״צ לעקור רגליו. [מ״יב (שם רס״י קד סי' ח)].
והמנהג שחזן כורע לאחר שהצבור כרע. [לבושי מרדכי (ח״ג סי' ב), מהרשׁיׁג (ח״ב סי' לו) אף בדעת המט״א (שם אות יא) והגרשׁי״א זצ״ל (ישא יוסף ח״ב סי' קגז)].

לכרוע בשעה שהצבור כורעים

אם בעודו אומר פיוטים הציבור כבר נופל על פניהם, יפסיק תפלתו ויפול על פניו עם הצבור. [מט״א (סי' תרכא אות יא)].

יזכור

נדרי צדקה והזכרת נשמות

נהגו לדור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. [שו"ע (סי' תרכ"א סעי' ו)]. ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביוה"כ. [רמ"א (שם)]. ועי' בגשר החיים [ח"א פלי"א אות ח] שיש נוהגים שלא להזכיר לידים שנפטרו פחות מכן י"ג שנים ויש שלא מזכירין פחות מכן כירובים מזכירים אפילו אלו שלא הגעו לכלל דעת ששילדים אלו יש להם חשבונות מגלגולים [פדמים]. ולכן נקרא יוה"כ ולשון רבים ר"ל לחיים ולהמתים. [מ"ב (ס"ק יח)]. ועיי"ש [ס"ק יט] שביאר דכשנדרין בעבורן דאמרין אלו היה חי היה נותן ג"כ צדקה [ואפילו אם היה עני היה טורח לב ורצה ליתן] אבל בעבור רשע אינו מועיל. ואם התודה קודם מותו י"ל דיש לו כפרה וצדיק חשוב, ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא].

יציאא בשעת יזכור

נוהגים שמי שהוריו בחיים יוצאים בשעת אמירת יזכור משום שאם אלו ישתקו נראה כהתגודדות ועוד משום עין הרע שאלו אורים יזכור ואלו לא אומרים. [שערי אפרים (פתי שער'ם ש"י אות לב) וגשר החיים [ח"א פלי"א אות ד]. ועי' עוד טעם בארחות חיים (ספניקא ס"י תרסח אות ז)].

כשנה הראשונה

י"א שבשנה ראשונה לפטירת אביו או אמו נוהגים שאין אומרים יזכור. [קשו"ע (סי' קלג אות כא)]. וי"א שצריכים לצאת מבהכ"ס. [שם]. וי"א שאי"צ לצאת. [תו"א (ארחות רבנו חי"ב ע"ג רה) דלא שייך בזה משום העין רע ובכה"ג אל שייך טעם זה. ועי' משי"כ לעיל]. ויש אומרים שאף בשנה הראשונה אומרים יזכור. [גשר החיים (שם אות ז)]. ולמעשה היודע בעצמו שלא יבוא לידו בכי יכול לומר אף בשנה ראשונה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש תפלה אות ח)].

אמירתו ביחידות

מי שאין בידו לומר יזכור בצבור יכול לאמרו אף ביחידות. [גשר החיים (שם אות ו) והגרשו"א

זצ"ל (הליכ"ש שם אות ט)].

אב הרחמים

אחרי יזכור אומרים אב הרחמים [אף ביוה"כ שחל בשבת]. [לוח אר"י לגרימ"ט].

נעילה

זמנה

ניתן להתחיל תפלת נעילה מפלג המנחה, אבל לא לפני כן. [מ"ב (ס"ק א)]. ולעיקר זמנה כשהחמה בראש האילנות, הוא איהו זמן קודם תחלת השקיעה. [שו"ע (שם סעי' ג) ומ"ב (ס"א ב)]. כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, והיינו סוף שקיעה שהוא צאת הכוכבים וסמוך לזה היינו מעט זמן קודם צה"כ. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ג)]. והמנהג באר"י להתחיל מפלג המנחה. [הגרצ"פ זצ"ל (מקראי קדש ימים נוראים סי' נא), הגר"ש דבליצקי (תפלת נעילה אות ב) וכה"ח (אות ו), וכתב שם שלתחיל כשהחמה בראש האילנות אינו אלא למצוה מן המבחר]. וי"א שיכולין להאריך ולהמשיך בתפלת נעילה גם בלילה ואף על פי שהעיקר כסברא הראשונה, מ"מ עכשיו שנוהגין כסברא אחרונה אין למחות בידם ומ"מ צריכין עכ"פ ליהרהר ולהתחיל בעוד היום גדול וגם יזהר לומר החרוז היום יפנה השמש יבוא ויפנה קודם הערב שמש דאלי"כ הוא כדובר שקרים לפני ד'. [מ"ב (ס"ק ג)]. ואצל החזו"א החשוב של זמן התחלת יוסים תפלת נעילה היה כדי לסיים בצאת הכוכבים ושלא יהיה זמן פנוי מסיום הנעילה עד תפלת ערבית, שלא יגיעו בטעות לידו שתייה ואכילה, עי' חוט שני (יוה"כ פ"ב הגה נא ע"מ קע"ד)].

אמירת התהום

אומר במקום כתבנו, חתמנו. [רמ"א (שם)]. וכן כשמגיע לכתוב יאמר וחתום וכן יאמר בספר חיים וכי' נזכר ונחתם. כי בנעילה הוא חתימת הגור דין [מ"ב (ס"ק ג)]. ואם טעה ואמר כתבנו, א"צ לחזור. [מהרש"ם (דעת תורה על סעי' ב) ושבת הלוי (ח"ד סי' נד אות ח)]. ומ"מ אם עדיין לא חתם הברכה יכול לחזור ולאומר. [הגר"ש דבליצקי זצ"ל (שם אות ח)].

השיבות להתחזק בתפלה זו

נעילה הוא חתימת הגור דין שכתב ב"רה על בני אדם לטוב או לרע ויזדור מאד בתפלה זו כי תכלית כל העשיית הוא יוה"כ ותכלית יוה"כ הוא תפלת נעילה שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי ולכן אף אם חלש הוא מחמת התענית מ"מ יאזור כנבור חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה ולקבל על עצמו נדרי התשובה באמת והבא לטהר מסייעין לו ויחתם בספר חיים טובים. [מ"ב (ס"ק ג)].

נשיאת כפים

נושאים כפים בנעילה. [שו"ע (סי' תרכ"א סעי' ה)]. ומנהג בני אשכנז בחו"ל שלא לישא כפים. [רמ"א (שם)]. ומ"מ או"א ברכנו בברכה וכי' וכן שים שלום אומרים ואפילו הוא לילה שבה אין קפידא כ"כ לפי שהתחלת התפלה היה ביום. [מ"ב (ס"ק ט)]. ובאר"י נוהגים לישא כפים. [מיהו] אצל החזו"א נהגו שלא לישא כפים בתפלת נעילה עי' הטעם לדבר בסמוך].

נשיאת כפים משחשבה

נושאים כפים דוקא מבעוד יום אבל אם כבר חשכה אין נושאים כפים כי הוקש נשיאת כפים לעבודה כדכתיב "לשרתו ולברך בשמו" ועבודה הוא דוקא ביום, ולכן אם הזמן קצר יאמרו הפיוטים אחר התפלה כדי שיהא נשיאת כפים ביום. [מ"ב (ס"ק ח)].

כבין השמשות

אפילו אם הוא בין השמשות צריך עיון אם מותר לישא כפים כי נשיאת כפים הוקש לעבודה במקדש, והרי העבודה כשרה דוקא ביום ממש. אלא שאפשר שבה יש להקל כבין השמשות דרב יוסי בצירוף דעת ר"ע, וצ"ע. [שעה"צ (אות יא)]. ועכ"פ בדיעבד יש לסמוך על השיטות שעד י"ג דקות ומחצה אחר השקיעה עדיין יום הוא. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ד אות ט)]. ועדיף לדלג מקצת פיוטים שבתוך חזרת השי"ע ע"מ לישא כפים לפני השקיעה. [הגרשו"א זצ"ל (שם)]. מיהו אצל החזו"א נהגו שלא לישא כפים בתפלת נעילה כי בדי"כ ל היו מספיקים לנשיאות כפים לפני השקיעה, והחזו"א רצה למהר התפלה בשביל הנשיאת כפים, עי' חוט שני (יוה"כ פ"ב ע"מ קעה)].

תקיעת שופר

תוקעים בשופר. [שו"ע (שם סעי' ו)]. סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלקים בתרועה. [מ"ב (ס"ק יב) ועי' עוד טעם שבה"ע]. ותוקעין לאחר שאמר קדיש לאחר נעילה, ובקצת מקומות נהגו לתקוע קודם קדיש. [רמ"א (שם)].

תקיעה בכין השמשות ולפני הברלה

מותר לתקוע אפילו אם חל בשבת ג"כ ואף על גב שעדיין לא הבדילו בתפלה מ"מ כיון שהתקיעות בכלל "יחכמה" ואינה מלאכה לא החמירו בה רבנן ואפילו בבין השמשות מותר כי הוא שבות לצורך מצוה אבל אם הוא בודאי יום אסור לתקוע. [מ"ב (שם)]. ומ"מ ראוי לתקוע כנהוג לאחר כ"א דקות מהשקיעה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ד הגה 35) כמ"ש בלוח אר"י].

סדר התקיעות

י"א שתוקעים תשר"ת. [שו"ע (שם סעי' ו)]. וי"א רק תקיעה אחת. [רמ"א (שם)]. והמנהג הפשוט באר"י כדעה הראשונה. [לוח אר"י (לגרימ"ט)]. ובחו"ל המנהג הפשוט כדעה השניה.

אמירת לשנה הבאה וגו'

אחר שתקע המנהג אומרים השי"ע והקהל לשנה הבאה בירושלים. [מ"ב (ס"ק יג)].

דינים שונים בתפלה

עמידה במשך התפלה

יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל הלילה בשעת התפלה. [שו"ע (סי' תרי"ט סעי' ה) ומ"ב (ס"ק יא)]. וטעם העמידה להיות דוגמת המלאכים ונשים לא יעמדו [כי אין יכולין להדמות להם]. ואף האנשים רשאין לשלוח לזמן דבר אם נחלשו. [מ"ב (ס"ק טו) ושעה"צ (אות יט)]. ומי שאינו יודע בעצמו שלא יזיק לו העמידה שיתנמנם בשעת תפלה או שלא יוכל לכוון כראוי, עברה היא בידו, ואפילו לעמוד ביום, אם יזיק לו העמידה שיהא עיף ויגע ולא יוכל לכוון כראוי. [שעה"צ (אות יח)].

שי"צ שאינו יוכל לעמוד בכל התפלה

מצוה להדר אחר שי"צ שיעמוד בכל התפלה, מיהו במקום שא"א באחר הגון כמוהו או שהוא כבר מרוחק ולעשותו ויעשיו לזמן יש לתת עצה שבפיוטים שנוהגים לנגן כגון הי עם פפויט או כיוצא בזה שיכבדו לאחד המחדה לחזק לנגן הפיוט הש"י"צ אז יש וינחם על כסא או בשעה שהציבור אומרים פיוט בסתם באופן שלא ירגישו הקהל ולא יהי להם לטירחא אז יש להתיר באופן כזה. [משנה הלכות (ח"ז סי' טו)].

כריעה בתפלה

יש נוהגים להתפלל ביוה"כ בכריעה. [שו"ע (סי' תקפ"ד סעי' ד)]. והנהוג כן יתפלל בכריעת ראשו עם גופו בלבד. [מ"ב (ס"ק יג)]. וצריכים לוקוף בסוף הברכות. [שו"ע (סי' תקפ"ד סעי' ד)]. והיינו קודם שיאמר ברוך אתה והי"ה בתחלת הברכה. [מ"ב (ס"ק יד)]. ובברכות שתיקנו לכרוע בהן יזקוף עצמו כמה תיבות לפני שיאמר "ברוך אתה". [מ"ב (סי' קיג ס"ק ו)].

בקשות פרטיות בתפלה

מותר לבקש בקשות פרטיות ביוה"כ. [החזו"א (ארחות רבנו חי"ב ע"מ קפ"א אות כז) והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"א אות טו)].

עמידה לפני המתפלל וכשהארון קודש פתוח

ישיבה לפני המאריך בתפלתו ביוה"כ

מי שאמר תפלתו ואחריו יש מי שממשיך להתפלל, אם יושב מחמת חולשה ראשי לשבת אף אם יושן חולשתו מוכחת עליו, שעיצומו של הצום מוכיח שמפני הצום יושב. [ואם בקל יכול להתרחק ד' אמות מהמתפלל צריך לעשות כן, אבל בדרך כלל אין זה אפשרי כי מסביבו יש עוד מתפללים]. [בית ברוך (על החי"א כלל כו ס"ק ט)]. ועי' בשמעתא עמיקתא בגליון קנ"ד].

עמידה כשהארון קודש פתוח

כשהספר תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין הארון קודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיוציאוהו. [מ"ב (סי' קמו שעה"צ אות יח)]. אמנם העולם נוהגים לעשות הידור לתורה ולעמוד. [מ"ב (שם)]. ודעת האג"מ (או"ח ח"ה סי' יח אות ד) שאין מנהג זה חיוב כשאר מנהגים אלא מצוה בעלמא. [ומ"מ מי שחלש יכול להקל ולשבת בשעה שהארון קודש פתוח]. [ערוה"ש (סי' תרי"ט אות ט)].

מוצאי יום הכפורים

נטילת ידיים

לאחר מעריב יש ליטול ידיים עד הפרק. [הגרשו"א זצ"ל (פ"ד הגה יג) ומה שאין נוטלין לפני תפלת מעריב היינו מפני שסמוכן בדיעבד על מה שנטלין בבוקר עד קשרי האצבעות, וגם הואיל ויש שמקדימין להתפלל ערבית מבעו"י לכן מקפידין לא ליטול ידיים אלא לאחר מעריב]. **שבתות מים לפני הברלה במוצאי הצום** אף אחר שעבר זמן תוספת יוה"כ, לא יאכל ולא ישתה עד שיבדיל על הכוס כמבואר להלן. [מ"ב (שם ס"ק ג)]. ומכל מקום מי שצמא מותר לו לשתות מים לפני שיבדיל, ויאמר לפני כן "ברוך המבדיל בין קודש לחול". [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פ"ב אות כה והגה נט) והגרשו"א זצ"ל (אשרי האש"י ח"ג פ"א אות כח)].

אשה צורכיה לאכול לפני שיגעו בעלה מביית הכנסת

אשה שבעלה שוהה בבית הכנסת, וקשה לה התענית, כיון שלחכה העיקר כדעת הפוסקים שנשים חייבות בהבדלה, יכולה להבדיל בעצמה ותשתה מהכוס כדין. [ש"ש הלוי (ח"ד סי' נד אות ז) ושש"כ (פ"ב הגה פו)].

הבדלה על הכוס

מבדלין על הכוס בהבדלה במוצאי יוה"כ. [שו"ע (סי' תרכ"ד סעי' ג)]. וכת' המ"ב (ס"ק יד) שבמקומות שמבדלין בבה"מ על הכוס בכל מצוי"ש ויו"ט גם עכשיו יבדיל השי"ע ויטעין מן הכוס לקטן או ישתה בעצמו אם מכתובין לצאת].

בשמים

במוצאי יוה"כ לא מברכים על הבשמים. [שו"ע (שם סעי' ג)]. ואף למי שלא התענה הדין כן. [שכנ"ה (הגה"ט סי' רצ"א אות ב)]. ואם יוה"כ חל להיות בשבת, דעת השו"ע (שם) שלא מברכים על הבשמים. אולם המשנה בורה [שם (ס"ק ה) תביא שהרבה אחרונים סוברים שמברכים ולמעשה יברך ברכת הבשמים אחר הבדלה. [כה"ח (שם אות ט) ושש"כ (פ"ב אות כח)]. ומ"מ יש מברכים ברכת הבשמים גם בתוך ההבדלה. [שש"כ (שם)]. וכן נוהגים. [לוח אר"י לגרימ"ט].

נר

מברכים על הנר במוצאי יוה"כ. [שו"ע (סי' תרכ"ד סעי' ד)]. וי"א שאף חוזרים אחריה. [שו"ע (רס"י רצ"ח)]. ואין לברך על אש שנוצר עכשיו במוצאי יוה"כ [שו"ע (סי' תרכ"ד סעי' ד) ומ"ב (ס"ק ז)].

אם בירך על נר שלא שבת ביוה"כ, לא יצא ידי"ח וצריך לחזור ולברך, וכיון שהוי ברכה לבטלה הברכה מפסיקה בין ברכת הגפן לטעימה ועל כן צריך לחזור ולברך על היין. [שש"כ (פ"ב אות לא בהגה)].

הדליק אש מנר שהודלקה עתה

יש מקילים לברך על נר שהדליקו מאותה שלהבת שהודלקה עכשיו. [שו"ע (שם סעי' ד) בשם י"א ומ"ב (ס"ק ז) וס"ק (ס"ק ו)]. ויש חולקים, וכן עיקר. ומ"מ אם טעה ובירך עליו אינו חוזר ומברך. [שו"ע (שם סעי' ה)]. מ"ב (סס"ק ז) ובבה"ל (ד"ה וי"א), ועיי"ש במ"י ובבה"ל (שמצרפים שיטה זו לקולא)].

נר שהיה דלוק בביתו מבעוד יום

אם היה לו נר אחד בביתו שהיה דלוק מבעו"י ידליק ממנה עוד אחד ויברך על שניהן ביחד כי על אותו נר שבתיו לחוד ג"כ אינו כדאי לברך דאפשר שהיא נעשה ג"כ רק לכבוד היום. ויותר טוב שינשא בביתו לכתחלה נר דלוק מעויה"כ שיהיה דלוק עד מוצאי יוה"כ כדי לברך עליו ויוצא בזה לכל הדעות כיון שהוא מניחה לכתחלה בשביל זה. [מ"ב (ס"ק יג)].

אש נר נשמה או של כריים

צריך אור העשוי להאיר, ועל כן לא מברכים על אור שעל הכיריים שהודלק מערב יוה"כ, או על נר נשמה. ומכל מקום ניתן להדליק מהם נר אחר ולברך עליו. [ע"י ברמ"א (סס"י תרכ"ד) לענין נרות בהכ"כ]. במ"ב (שם) ובאשרי האש (ח"ג פכ"א אות כט) בשם הגרשו"א זצ"ל]. ונר שעשעו גם לכבוד וגם להאיר למעשה אין לברך עליו. [ע"י בה"ל (סי' רצ"ד ד"ה נר בהכ"כ] ונר הדליקו בתחלה לכבוד ולבסוף השתמש בו להאיר צ"ע אם אפשר לברך עליו]. [בה"ל (שם)].

ברכת שבת ג' אחרי הברלה של מוצאי יום כפור

אם עשה הבדלה במוצאי יום כפור [אפילו חל בשבת], ודעתו לילך ולסעוד ועודת פת, אין לו לברך מעין שלש, וברכת המזון תפסור היין [ואולם בהבדלה במוצ"ש], במשך השנה יש לברך מעין ג', ואם לא יברך קודם הסעודה לא מברך אחר כך, כמבואר במ"ב (סי' רצ"ט ס"ק כ"ט)]. [הגרשו"א זצ"ל (ישא יוסף ח"ג סי' קנד)].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבצעמ"ח ששמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון - מל"ז 6761* יש להקיש 3-3-1 שלווחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם לע"נ מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא - להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com

